بسم الله الرحمن الرحیم

ائل دیلی وْ ادبیّاتیٔ
۳

بهزاد بهزادی وْ امکداشلار

دی ۱۳۸۱

ائل دیلی و ادبیاتی / گرد آورنده بهزاد بهزادی و همکاران. ــــ تهران: نشر نخستین ۱۳۸۱ ۹۶ ص.

ISBN: 964 – 6716 – 71 - 7 شابک دوره

ISBN: 964 – 6716 – 83 - 0 : شابک جزوۀ سه

فهرستنویسی بر اساس اطلاعات فیپا

۱. زبان ترکی آذربایجانی – – واژه‌ها. الف – بهزادی، بهزاد.

۹۳ الف / ۳۱۳ PL ۳۶۱۰۳ / ۴۹۴

کتابخانه ملی ایران ۱۳۳۷۷ – ۸۱ م

نشر نخستین خ. انقلاب ، خ ۱۲ فروردین، شماره ۹۲ تلفن ۶۴۱۸۹۷۹

ائل دیلی و ادبیاتی (۳)

گردآورنده : بهزاد بهزادی و همکاران

ویراستار: م – رزاقی

حروف نگار: کاووس نصیری

نوبت چاپ : اول، ۱۳۸۱ □ شمارگان : ۷۵۰

لیتوگرافی: آبرنگ □ چاپ: تصویر

همکاران ثابت:

بهزاد بهزادی	سرپرست تحریریه
علیرضا صرافی	مسئول بخش ادبیات شفاهی مردم
اسماعیل هادی	مسئول بخش واژه‌های محلی و لهجه‌ها
جواد دربندی	مسئول ادبیات عاشقی
محمد رضا کریمی	مسئول بخش قصه‌ها و افسانه‌ها
ائل اوغلو (صدیار وظیفه)	مسئول بخش امثال و حکم (آتالار سؤزۆ)

ائل دیلی وْ ادبیّاتیٔ- ۳ ایچینده‌کی‌لر

ائل دیلی وْ ادبیّاتیٔ امکداشلاریٔ ایله آچیٔق دانیٔشیٔق.......................................؟
آندیٔرما...؟
یٔـیٔرلی سوٴزلر(زنجان)..............خانم ثریا بخشی..؟
یٔـیٔرلی سوٴزلر(قره‌داغ)..............ائل اوْغلو...؟
یٔـیٔرلی سوٴزلر(اردبیل)............فریدون محمدی..؟
آتالار سوٴزوٚ............................فرامرز شهبازی...؟
بیتکی درمانلاریٔ.................. اردشیر نصیری..؟
خوْراسان توٚرکلری‌نین دیلی(۲)..اسماعیل نعمتی پایدار.................................؟
«فریدن»، کیچیک قافقاز............حسین مسلمی...؟

«ائل دیلی وْ ادبییّاتیٔ» امکداشلاریٔ ایله آچیٔق دانیٔشیٔق

ایشه باشلادیٔغیٔمیٔز آز بیر موّددت سوّره‌سینده آتشین آلقیٔش‌لاریٔ قارشیٔلاییٔریٔق. آذربایْجانجا یاییٔلان مطبوعاتیٔن تشوْیق ائدیجی یاردیٔم‌لاریٔ، آذربایْجان وْ بوّتوّن ایران توّرکلرینین آنا دیللرینه وْ یئرلی سوْز وْ فوْلکلوْرلاریٔنا وْورغونلاریٔن توْپلاییٔب گوْندردیکلری ماتئریاللار، قوْجامان وْ گنج علاقمندلرین امکداشلیٔق حاققیٔندا بیزه سوْز وئردیکلری؛ دیلداشلاریٔمیٔزیٔن میللی دوّشوّنجه‌لری‌نین یوّکسک‌لیییٔ‌نی گوْسترمکله برابر، ائل‌لیکله، البیر ایش‌لمک ساحه‌سینده اوّمید یارادیٔر.

البتّه مسله‌یه منفی یاناشانلار دا وْاردیٔر. دیللرده گزن بئله بیر شاییٔعه‌نی تکرار ائدیرلر کی، ایرانلیٔلار جرگه‌لی ایشلرده وْردیشلری یوْخدور، موّوْفّق اوْلمورلار، اوْنا گوْره ده ماراق گوْسترمیرلر. گوّلش وْ آغیٔرلیٔق قالدیٔرما یاریٔشلاریٔندا بیرینجی‌لیک قازاناراق، دسته جمعی ایدمانلاردا چتین‌لیکلری وْار. آنجاق، بئله منفی سوْزلره کسکین‌لیکله اینانماق اوْلماز.

«ائل دیلی وْ ادبییّاتیٔ»-نیٔن توْپلاماق گرک‌لیییٔنه بیله‌رکدن اینانانلار، میللی دوّشوّنجه‌لری یوّکسک اوْلان آیدیٔنلاریٔمیٔز، بو کیمی تاریخی-مدنی ایشلرده بیرگه وْ البیر چالیٔشماغا ماراق گوْستریر وْ گوْستره‌جکلر.

بیلیریک کی، دیلیمیز ایللر بوْیو سیٔخیٔنتیٔلارا معروض قالمیٔش، هله ده دوْولتی بوّدجه وْ ایمکانلاردان حاقلیٔ اوْلدوغو قدر فایدالانمیٔر. دیلیمیزی قوْروماق وْ اینکیشاف ائتدیرمک خالقیٔمیٔزیٔن اوْز عوْهده‌سینه دوّشوّر. بیز ده اوْز نوْوْبه‌میزده سیزه،

ائل دیلی وٚ ادبیّاتیٔ وٚورغونلارئنا آرخالاناراق، اوْنلارئ توْپلایٔـیب قوْروماق ایشینه گیریشمیشیک.

تیرلی، بیرگه وٚ آردئجئل چالئشماقلا مقصدیمیزه دوْغرو، اوغورلولوقلا ایره‌لی گئده‌جه‌ییک وٚ جرگه‌لی البیر ایش‌لمکده باجارئغئمئزئ گؤستره‌جه‌ییک.

یئری گلمیشکن اوٚچ مسله حاققئندا دانئشماق ایسته‌ییریک:

۱- بیلدیییمیز کیمی، ائلیمیزین دیلی وٚ ادبیّاتئٔ‌ئین موٚختلیف قوْللارئ ساحه‌سینده چالئشانلار آز اوْلمایـیب، لاکین چوْخلو ال یازمالارئ، قئیدلر ائوْلرده توْز آلتئندا گؤموٚلمک وٚ آرادان گئدیب وٚ گئتمکده‌دیر.

«ائل دیلی وٚ ادبیّاتئٔ» کیتابلارئئین یاییٔلماسئ بئله اثرلر یـیـیه‌لرینی ماراقلاندئرمئشدئر. بیر عیده‌سی کؤنوٚللوٚ اوْلاراق بیزیمله ایلگی‌یه گیرمیشلر. دوْغرودان دا سئوٚیندیریجی بیر حادیثه‌دیر. البتّه بیز ده اوٚز نؤوْبه‌میزده فوْلکلوْر اثرلری توْپلاماق ساحه‌سینده چالئشان عالیم، تدقیقاتچئ وٚ علاقمندلری سوْراقلاشئرئق، اوْنلارلا تانئش اوْلماغا جان آتئرئق، تله‌سیریک. بللیدیر ایش آرتئق وٚاخت آپاراجاق. فوْلکلوْر ساحه‌سینده ایشله‌ینلر، ساده‌لیکله وٚ تئزلیکله بیزیمله ایلگی قاتا بیله‌رلر. بو یوْل ایله تئزراق بیر- بیریمیزه چاتئشا بیله‌ریک.

بیر عیده توْپلادئقلارئ فوْلکلوْریک اثرلری بیزه گؤندرمیشلر. بیزه سؤز وٚئرن ده وٚار کی، اللرینده اوْلانلارئ ترتیب ائدیب گؤندره‌جکلر.

سؤزسوٚز بئله وٚعده‌لرین یئرینه یئتیره‌جه‌یینی گؤزله‌ییریک. لاکین الیمیزه چاتان اثرلری آراشدئرئب چاپا حاضئرلاماق وٚ باشقا تشریفاتی ایشلر ده آز وٚاخت آپارمئر. اوْنا گؤره ریجا ائدیریک «ائل دیلی وٚ ادبیّاتئٔ»نئٔ، خالقئمئزئن فوْلکلوْریک یاراتدئقلارئنئ وٚ توٚکنمز وٚ زنگین اثرلری توْپلاماغا علاقمند دیلداشلار بیزیمله ایلگی‌یه گیرسینلر، اللرینده اوْلان اثرلری تئزلیکله بیزه گؤندرسینلر. اؤنجه‌دن تشککوٚرلریمیزی بیلدیریریک.

۲- توْپلانان یئرلی سؤزلر وْ باشقا فوْلکلوْریک اثرلر، صلاحییّتلی هئیأت طرفیندن آراشدیریلاجاقدیر. لاکین بو گوْنکوْ شرائیطده خوْصوصیله هامیٔ اوْخوجولارئین اینتیقادی-ایصلاحی گوْروْشلری دیرلی وْ فایْدالیٔ اوْلا بیلر. بیز هر اینتیقادی- ایصلاحی نظرییّه‌نی مینّتدارلیٔقلا آلقیٔشلایٔیریٔق. یوْزلرله اوْخوجو، صلاحییّتلری اوْلان ساحه‌ده، «ائل دیلی وْ ادبییّاتیٔ» کیتابلارئیندا یازیٔلانلاریٔ، دیققتله گوْتوْر قوْیٔ ائله‌ییب، باخیٔشلارئینیٔ بیزه یازسالار، یانلیٔش‌لیٔقلار، اسکیک‌لیکلر آرادان قالدیریٔلیب دوْزگوْن نتیجه‌لر چیٔخارماغا ایمکان وئره‌جکدیر. بیز اوْخوجولارئین اینتیقادی-ایصلاحی نظرییّه‌لرینی گوْزله‌یٔیریک.

آشاغیٔداکیٔ تاپشیٔریٔقلار یوْل گوْستریجی اوْلا بیلر:

ـ اگر بیر لوْغت، دئییم وْ یا روایٔت وْ شئعر عئیٔنی ایله باشقا محل‌ده وْ یا تایٔفا آراسیٔندا ایشله‌نیرسه، اوْ یئرین وْ یا تایٔفانیٔن آدیٔنیٔ بیزه یازیٔنیٔز.

ـ اگر بیر لوْغت، دئییم وْ یا روایٔت وْ شئعر باشقا تهر تلفّوْظ اوْلور، وْ یا باشقا معنادا ایشله‌نیرسه، اوْنون یئرلی تلفّوْظ وْ آنلامیٔنیٔ بیزه بیلدیرینیز.

۳- جرگه‌لی ایشلر قاباغا آپارماقدان اوْتروْ، گرک ایش بوْلگوْسوْ اوْلسون، گرک ایشلر نقشه اوْزره اوْلسون. ائل دیلی وْ ادبییّاتیٔنیٔ توْپلاماقدان اوْتروْ هر شهرده وْ هر محلّده هر نئچه نفر کوْنوْللوْ امکداشلار، اوْز آرالارئیندا ایشلری بوْلوْب، ایش نقشه‌سینی گرک حاضیٔرلایٔالار. یالنیٔز شهرده دئییل، خوْصوصیله کندلر وْ تایٔفالارئین گوْروْشوْنه گئدیب اوْنلارئین آغ بیرچک، آغ ساققاللاریٔ، پئشه صاحیبلرینی دانیٔشدیٔرسیٔنلار. اوْنلارئین سؤیله‌دیکلرینی ضبط وْ قئید ائدیب، سوْنرا ساهمانا سالسیٔنلار. بیکر فوْلکلوْر اثرلر کندلرده، تایٔفالاردا یاشاماقدادیٔر. هله یازیٔیا کوْچوْروْلمه‌میش بو اثرلرین توْپلاماسیٔ اساس هدف اوْلمالیٔدیٔر. هر کندده هر تایٔفادا بیر دفه موْراجیعت ائتمکله ایش قورتاران دئییل، دؤنه دؤنه، هر سفر موْعیّن هدفله ایشلری داوام وئرمک لازیٔمدیٔر.

یۆرولمایاسینیز؛ بۆتۆن امکداشلارا بو مۆبارک یۆلدا اوغورلار دیله‌ییریک، ساغ اوْلون!

بهزاد بهزادی

آندئرما

۱- باش سؤزلرین تلفّوٚظوٚ لاتئین الیفباسیله وئریله‌جک. لاتئین الیفباسیله تانئیش اوْلمایان اوْخوجولاریٔ نظره آلاراق، لوٚغتلرین تلفّوٚظوٚنوٚ دوٚز گؤسترمکدن اؤترو اوْنلارئین یازئلیشئندا آشاغئداکیٔ صائیت حرفلر ایشله‌نه‌جکدیر:

آ	ا/ـه/ه	ائـ/ـئـ/یء	ایـ/ـیـ/ی	ائـ/ـئـ/یٔ	اوٚ/وٚ	اؤ/ؤ	او/و	اوْ/وْ
A	ə	e	i	ı	ü	ö	u	o

قئید: «واو» و «یای» صامیتی بئله یازئلاجاق: «وْ»، «یْـ ، ـیْـ ،یْ ».

۲- بولتن‌ده گلن لوٚغتلرین قارشئلئقلیٔ معنا، آنلام وْ میثال‌لاریٔ اوْنلاریٔ توْپلایان امکداشلارئین یازدئق‌لارئنا اساسلاناراق موٚعیّن اوٚسلوب وْ اساسلاریٔ گؤزله‌مکدن اؤترو اوْنلارئین یازئلئشیٔ، دوٚزه‌لیشی وْ آچئقلاماسئندا بیزیم الیمیز تام آچئق اوْلاجاقدئر.

۳- بولتن‌ده گلن باش سؤزلرین کؤک‌لری حاققئندا گله‌جکده اؤز فیکریمیزی بیلدیرمه‌یْه چالئشاجاغئق.

۴- یْری گلدیکده سؤزلرین فارسی قارشئلئغیٔ () آراسئندا گتیریله‌جک.

۵- میثال‌لار [ ] آراسئندا یازئلاجاق.

۶- بولتن‌ده یازئلان لوٚغتلر گله‌جکده کیتاب شکلینده چاپ اوْلاجاغیٔ فیکرینده‌یْیک. اوْنا گؤره حؤرمتلی اوْخوجولارئین تنقیدی گؤروٚشلری یْرلی سؤزلوٚک‌ده اوْلدوقجا دوٚزگوٚن وئریلمه‌سینه دیْرلی یاردئیم ائده بیلر.

یئرلی سؤزلر

توْپلایان: ثریا بخشی

زنجان

آختالا سیٍچان axtala sıçan چوْل سیٍچانیٍ. [یٍارئسئن اوچان یٍئدی یٍارئسئن آختالا سیٍچان].	۲) باخ: سؤزلۆک. [یٍاغلیٍ سؤزلر ایله منی خیٍرراتدیٍ].
اؤجشمک öcəşmək ۱) چوْخالماق. ۲) شوخلوق ائله‌مک. ۳) گؤیئرچینین آناجیٍنا دا بو کلمه‌نی ایشله‌دیلر. [عملدن سوْنرا ناخوْشلوغو اؤجشیب].	**دایٍجا dayca** آرتیٍقراق، داهاجا. [اوْنون گؤیئلۆ آلچاقلیٍغیٍ دایٍجا دا حؤرمتین آرتـیٍریر].
اهوْل əhvəl سفئه، آخماق. [اهوْل‌لیغیندن باشیٍنا مین اوْیون گلیب].	**درگه dərgə** اوْووج. [اوْچ درگه دۆیۆ قابا تؤک پیشیر].
بئلم beləm ائله‌بیل، سانکی. [بئلم صاباح مدرسه باغلیٍ اوْلا].	**دۆدۆیه düdüyə** سۆپۆرگه‌نین قولپو، ساپیٍ. [سۆپۆرگه‌نین دۆدۆیه‌سی ایله پیشیگی وٍیردیٍم (وٍوردوم). میانا].
بؤیۆرمک böyürmək ۱) اۆره‌یٍی قالخماق. ۲) باخ: سؤزلۆک. [بؤیۆرمه‌دن باغیٍرساقلاریٍم آغزیٍما گلدی].	**سیتارلاشماق sitarlaşmaq** یٍاخشیٍ پیس ایله کئچینمک. [اوْوْلادین پیسی ایله سیتارلاشماق گرک].
تنکه‌چیلیک tənəkəçilik حلبی دۆزلتمه.	**شارامات şaramat** شستن (فا. رک). [سوْنا سؤزلرین شارامات دانـیٍشار. میانا].
چاپاق çapaq بۆجک (فا. سوسک). [یٍایٍ گلدی ائوْ گنه چاپاق ایله دوْلدو. میانا].	**قارسماق qarsmaq** دانلاماق. [اوشاغیٍ قارسماق یٍاخشیٍ دئیٍیل].
چؤتۆر çötür ائتلی بوروْن، بوروْنو یٍئکه آدام. [چؤتۆرلۆک اوْنو پیس گؤرسه‌دیر].	**قاهارماق qaharmaq** ۱) اوْزه گلمک. ۲) گۆج ایله آشماق. [اوْغلو اوْزۆمه قاهاریٍر. چایٍ سولاریٍ داغ اوْستن قاهاریٍب آشدیٍ].
خیٍرراتماق xırranmaq ۱) آللاتماق.	**قرقو qərqu** ۱) چوْخ نازیک آغاج،

تاختائین یۆنتالمئش قابئقلارئ. ۲) باخ: قارغئ. **کۆکۆرەمک** **kükürəmək** تورشاماق. [قئزئن ار وٛاختئ سوٛوٛشاندا مثل چکرلر: فیلان قئز کۆکۆرەیب]. **گۆرپۆز** **gürpüz** اتلی جانلئ. [وٛرهوٛلئقدان گۆرپۆزه دؤنۆب]. **میت** **mit** سئچیلمیش گیردەکان. [اوٛن گیردەکائین ایچینده بیری میتلیک چئخار]. **نئخلانماق** **nıxlanmaq** دوٛلوب داشماق. [تلیس‌لری بوغدا ایله نئخلادئ].	

یئرلی سؤزلر

توٛپلایان: ائل اوٛغلو

قاراداغ

آآز **aaz** قادئن خلقی‌نی چاغئرماق ایسته‌یَنده ایشله‌نر بئله نظره گلیر کی، «آیْ قئز»ئن ایختیصارلاشمئشئ‌دئر. [دئییم‌لردن:«آآز بری گل»]. **آربا** **arba** برابر، اؤلچۆده ایشله‌نر. [ایکی شئیْ بیر بیری ایله برابر اوٛلسا دئیه‌رلر: آربا گلدی].	**آزئـنتئ** **azıntı** آزدئرئلمئش آدرئس‌سیز، اصل وٛ نسب‌سیز آدام. [بیرینی باشئینا بوراخارلار، گئدر باشقاسئینا دردسر وٛئرر دئیه‌لر: آزئـنتئ‌دئر]. **آغ اؤددک** **ağ öddək** قوٛرخان، اۆره‌ک‌سیز، کۆیْ آدام. باخ: اؤدده‌ک. **آفارتا** **afarta** یؤندم، وٛضعیئت، فوٛرم

کیمی مفهوملاردا ایشله‌نیر. [بیری آغیر
ۋارالانسا دئیه‌رلر: فیلان کسین آفارتاسئ
قالمائیب. بیر شئیٔ حددیندن آرتیق
خراب اوْلسا دئیه‌رلر: فاۋداسئزدئیر،
آفارتاسئ یوْخدور].

ائرآغاج eraǧac تئز یئتیشن محصول،
تئز اکیله‌ن محصول. باخ: سؤزلوٚک:
ارآغاج.

ائشه‌نکله‌مک eşənəklәmək
توْیوغون، جوٚجه‌نین یئری ائشمه‌گی،
یئردن بیر شئیٔ آختاریب تاپماقلارئ،
ائشه‌لنمک.

انگیل əngil زوْپا، تپه‌جک، اوْنونلا
بعضی شئیٔلری تاپلارا داها دا چوْخ
یئیغارلار.

اوٚرتمک ürtmək قوْیون، قوْچون
قوْیروغونون اوجوندا اوْلان داماریٔ اتک.
[اوٚرتمکلی‌دیر، اوٚرتمگی اوزوندور].

باداق badaq ۱) آیاغئ بیر زادا
باغلاماق وسیله‌سی. [حئیوانلاریٔ کیچیک
واختلارئندا آیاقلارئندان باغلایاندا
باداتئیبدئیر دئیه‌رلر]. ۲) باخ: سؤزلوٚک.

بئهدینی behdini بوْل –گئنیش.

بره بیتیرمک bәrә bitirmәk قازانماق،
ال وئریشلی اوْلماق.

بورونتوراق burunturaq مال، حئیوان
باغلایاندا بورنونون اوْستوٚندن ایپله
باغلاماق، بو ایش بورونتوراق وئرمک‌دیر.

بیجه‌لک bicələk واختئندان تئز دوْغان
حئیوان. باخ: بیجک.

پسینمک pәsinmәk ایرگه‌نمک.

پیز پیز اوْلماق pız pız olmaq
پارچائین دیدیلیب داغئلماق حالئنا
دوٚشمه‌سی.

تاپداق tapdaq ۱) تئز تئز اوْتارئلان
یئر. ۲) باخ: سؤزلوٚک.

ته‌تیک tәtik توٚفنگده ماشا.

تنکه tәnәkә آلومینیوم. باخ: سؤزلوٚک.

توْخسون toxsun توْخ رنگ، توتغون
رنگده اوْلان.

توْروم torum کیشی سوٚیو. (فا. آب
منی).

جمه cәmә دزدن کیچیک اوْت علف
باغئ.

جیرگ cirg قوٚوّه، توتار، شیره. [سوٚدوٚن
ۋاۋاسئنا، جیرگی یوْخدور دئیه‌رلر].

چال گئچیر çal geçir بیر نوٚو قیٔفیل.

چوْزگوْرمک çözgürmək ایشه‌مک،	
سیبه sibə اوجداکیٔ قابیٔرغا. **سیٔتیٔر** sıtır دوْه‌نین آلتی. **سیوْیر قویْروغو** sivir quyruğu ساپ ساریٔ گوْللری اوْلان مال قویْروغونا بنزر بیتکی نوْوْ. **شاپپا** şappa بیر یاٖرغاٖئین یا آرخ قیٔراقلاریٔنیٔن قوْپوب دوْشمه‌یی، آوار. **شالاٖیٔن** şalayın ایسته‌دیٖیی کیمی کئفی ساز یاشایاٖن پوللولاریٔن داوْرانیٔشلاریٔنا ایشاره‌دیر. **شاواٖخ** şavax یاٖلیٖن تینی. [شاواٖخدان آشدیٔ یٖعنی داغدان آشدیٔ]. **شاوْوخیٔ دوْشدوْ** şavuxı düşdü ایشیٔغیٔ دوْشدوْ. باخ: شوْوق. **شئشه قوشو** şeşə quşu گئجه قوشونون بالاجا واٖختیٔ. **شپیت شوْپوْت** şəpit şüpüt وٖر وسایٖل. اوْلوب اوْلان. واٖر یوْخ. **شتل** şətəl ۱) ناخنک. ۲) باخ: سوْزلوْک. **شوْببوْک** şübbük اوجو بیز. **شوْتوْروْ** şütürü قهوه‌ای رنگ. **شور شوقا** şur şuqqa اتسیز سوْموْکلر.	قفلتن فیشارلا ایشه‌مک. **چیلپکلی** çilpəkli اوْره‌یی تیرلی، قوْهوم قارداشیٔ سئوْه‌ر آدام. **خاخ** xax بیر بارماق بندی. [بایْدادا بیر خاخ سوْد وار]. **خاخوْل** xaxol آحماق آدام، فراساتسیٔز آدام. **خاسادار** xasadar اعلا شئیْلر آلان، هر زادیٔن یاخشیٔسیٔنیٔ سئوْه‌ن آدام. باخ: خاسا. **خپنکلی** xəpənəkli تنگ نفس‌لیک، آستما. باخ: خفه‌نگ. **خشیل** xəşil ۱) عصبی آدام. ۲) باخ: سوْزلوْک. **خوده‌ک** xudək چوْباٖئین وردستی، کوْمکچی‌سی. **خیٔرپیٔ** xırpı بوْیٔ بوخومسوزآدام، حددن آرتیٔق آلچاق بوْیٔ آدام. **خیٔرنک** xırnək دوْوشاٖئین بالاسیٔ. **دوْدورغاٖیٔ** dodurğayı بوْش بوْشونا دوْلانان آدام. **ساواٖجاق** savacaq باخ: سوواٖجاق. **سئوْئر** sever جلد آدام، زیرنگ،

باجاریئقلیٔ.	**شولاتلاماق şulatlamaq** بیر ایشی
دیققتسیزجه‌سینه سرانجاما چاتدیرماق. تئز تئز ایش گؤرمک. **شۆلکۆت şülküt** باخ: شیل کوْت. **شومباش şumbaş** آغزیندان یئکه دانیشان آدام. سوْرتوْک آدام. آز یاشلیٔلارا چوْخ ایشله‌نر. **شۆمشۆرۆک şümşürük** هوْتوْ بالا، اوْرا بورا سوْخولان، قاباغیندان یئمه‌یَن. **شه‌نیک شه‌نیک şənik şənik** دلیک دلیک. چوْخ یئرتیلان شئی‌لره دئیه‌رلر. یارالانانلارا دا دئیه‌رلر. **شیره‌کی şirəki** الده توْخونان آت جئجیمی، آت چولو. **شینتیر şintir** آریق یاغسیز ات. **شینقیر شونقور şinqir şunqur** ۱) آریق، اتسیز، قانسیز. [حئیوان چوْخ آریقلاییب شونقورو چیخیب]. ۲) یاغسیز ات. [شینقیر ات] . **شینیمک şinimək** بیر زادا داها آرتیق مئیللی اوْلماق، حددن آرتیق بیر زادا اوْزٛ گتیرمک. **قه‌ژه‌لوْو qəjəlov** نا اهل، حوْققا باز. **قنجه‌لمیش qəncəlmiş** آریقلامیش.	آریئقلاماق. **قورشالاماق qurşalamaq** تشوْیق ائتمک. بیرینی بیر ایش گؤرمه‌یه هیجانا گتیرمک. **قوزاْیلانماق quzaylanmaq** اوْزٛ اوْزوْنه دانیشماق، گیلئیٔ لنمک، تک باشینا بیر شئیٔدن دانیشماق. **قوْشاجالی qoşacali** بد اوغور، گؤردوْیوْ ایشلرده ضرر یئتیرن. **قوللاتئیین qullateyin** اوجسوز بوجاقسیز. **قیرخاباغلاماق qırxa bağlamaq** آتیٔ قیرخ گوْن ایستیراحاتدا ساخلاماق وْ موْعیّن رئژیمله اوْت سو آرپا وئریب قشوْولاییب کؤکلتمک. **قیزیل دیبی qızıl dibi** اوْت نوْعوْدوْر. **کاشیر kaşır** بیتکی آدیٔ. **کاشیر گؤبه‌لگی kaşır göbələgi** سملی گؤبلک. **کفکیر کوْفکیر kəfkir küfkir** بیر نوْعٛ اوْیون. (نئجه) **کلک قورداش kələk qurdaş** اوْیوندور. داشلاریٔ بیر بیرینین اوْستوْنده

قوْپسالماق qopsalmaq حددن آرتیق	دۆزۆب اوزاقدان نیشان آلیب وۊروب یئره
سالارلار. **کؤبر köbər** ۱) قیراق. [آرخئن کؤبری، یئولون کؤبری]. ۲) باخ: سؤزلۆک. **کوْپ دانئشماق kop danışmaq** آغزئندان یئکه دانئشماق، باخ: گوْپ. **کؤده ködə** اوْتاراجاغئ بیرینه ایجاره وئرمک. [فیلانکس قوْروغونو کؤده‌یه وئردی]. **کؤده‌وْ (کؤدوْوْ) ködəv(ködüv)** اوْتارئلیب تاپداق اوْلان یئر. [اوْ قدءر اوْتارئلیب کی، کؤدوْوی چیخئب]. **کۆرمک چالماق kürmək çalmaq** دۆیۆن نۆوۆدۆر. مؤحکم اوْلدوقدا راحاتدا آچیلار.(عکس طرح؟) [آتئ هؤرۆکده کۆرمک باغلا]. **کۆرنه‌ک(کۆرنش)** قوْیون **kürnək(kürnəş)** توْپلانتئ‌سئ، ایستی–سوْیوقدان بیر یئره جوماشان قوْیونلارئن جوماسئنا کۆرنک دئیه‌رلر. باخ: کۆرنج. **کۆزمله‌مک küzəmləmək** یاپئشا قوْیون قوزولارئن یونلارئنئ قیرخماق. باخ: گؤزم.	قایئیریلان آرخ. **گیلوْوشه gilövşə** نار نۆوۆدۆر اوْشتوْبیندن باشقا یئرده اوْلدوغونو دئیه‌ن اوْلمایئب. **مامئز mamız** بوئنوز کیمی دوْمما بیر شئیْ. باخ: ماهمیز. **میژوْوْ mijov** هوْس‌باز، جوْتلشمه‌یه داها آرتیق مئیللی اوْلان جوْنگه‌لره میژوْوْ کله‌دیر دئیه‌رلر. **هئرلنمک herlənmək** بیری بیری‌نین آردیله یوْلا دوْشمک. [قوْیون قوزو هئرلندی. قوْیون یوْل آشاغا هئرلندی]. **هوْتدوگوْللو hüttügüllü** بیر ایش گؤرسه اوْنو شیشیردن، باجارئقسئز، اوْزوْنو اوْیه‌ن. **هوْتدوْلوْ گلمک hütdülü gəlmək** قوْرخوتماق، چکیندیرمک. **هوْدت hödət** آجیق، آجیقدان بحث {باهاس}. [اوْنونلا هوْدت ائله‌دیم. یعنی اوْنون آجیغئندان اوْنونلا بحث ائله‌دیم]. **هور خور hur xur** کؤچری تایفالاردا گئییم و بعضی ائو وسایئطلرینی یئغماق

گؤتۆرگه göturgə تۆکمه تۆرپاقلا	اۆچۆن قولپلو چوۋال.
هوئیدوروم huydurum ağac **آغاج** اۏیۏندور. گنجلر وْ یٔئنی یٔئتمه‌لر آغاجلارئنیٔ نۏۋبه ایله گؤیٔه آتارلار اۏنون آغاجئنیٔ گؤیٔده کیم وْورسا، اۏ بیرینجی اۏلار.	**یٔاتالاق توتماق** yatalaq tutmaq خسته‌لیک توتماق. [اوزون مۆددت‌ده ساغالان سۏلان خسته‌یٔه دئیٔه‌رلر: یٔاتالاق توتموشدو]. **یۆیۆره‌ک** yüyürək اوشاق ننی‌سی. باخ: سؤزلۆک.

یٔئرلی سؤزلر

تۏپلایٔان: فریدون محمدی

اردبیل: چاناق بولاق کندی

آخمورا axmura (اردبیل، فریدون محمدی)ناراحات‌چئلئق. **آیْباشیٔ** aybaşı (اردبیل، فریدون محمدی)آیٔلئق ماعاش. **افسیمک** əfsimək (اردبیل، فریدون محمدی)آرئتماق. باخ: هؤۋسه‌مک. **ال اؤکۆزۆ** əl öküzü (اردبیل، فریدون محمدی) وْل سۆردۆکده، وْل‌دن قئراقدا گئدن اؤکۆز. **اۏدیمک** əvdimək (اردبیل، فریدون محمدی) داغئلمئش شئیٔی بیر بیر یٔـئغماق. **اۏغوز** oğuz (اردبیل، فریدون محمدی) ۱) تۏرپاق آلتئندان تاپئلان شئی‌لر. ۲)	اۏخشار بیر آلاق‌دئر. **ایچقئرماق** içqırmaq (اردبیل، فریدون محمدی) باخ: هئچقئرئق. **ایره‌ج** irac (اردبیل، فریدون محمدی) بوغدانیٔ سالدان بیر آفت. **ایسقئماق** isqımaq (اردبیل، فریدون محمدی) سۆلنمک. [بو آرالاردا نه ایسقئیسان؟]. **اینک امجه‌یٔی** inək əmcəyi (اردبیل، فریدون محمدی) اۏن بئش سانتی مئتر اندازه‌سینده اۏلان قئرمئزیٔ گۆل. **بارئمجان** barımcan (اردبیل، فریدون محمدی) حئیٔوانلارا مخصوص بیر جینس

یاشیٔ اؤتمؤش قوْجا. [فیلانی اوْغوز آدامیٔدیر]. **اهلت‌داشیٔ əhlət daşı** (اردبیل، فریدون محمدی) باخ: الحدداشیٔ. **ایت سوْغالاغی it soğalaği** (اردبیل، فریدون محمدی) کاوٛارا	آلاق اوْلان قیرمیزیٔ گوٚل. **بره یئری bərə yeri** (اردبیل، فریدون محمدی) سامانلیٔغین سامان توٚکمک اوٚچوٚن باجاسیٔ. **بنیٛ bənəy** (اردبیل، فریدون محمدی) باخ: بنک.
بوْزام bozam (اردبیل، فریدون محمدی) بوْزومتول. باخ: سوٚزلوٚک. **بیلنگ biləng** (اردبیل، فریدون محمدی) یابا. **پاراق paraq** (اردبیل، فریدون محمدی) ۱) آغزیٔ ایری. ۲) باخ: سوٚزلوٚک. **پاوٛازا pavaza** (اردبیل، فریدون محمدی) هاناٸین آیاغینا چالیٛنان بیر چیوْ. (فرش دزگاهیٔ). (زنجاندا پاوٛاز). **پئشگج peşgəc** (اردبیل، فریدون محمدی) باخ: سوٚزلوٚک. پئشکش. **پچه‌پوٚچه (پسه‌پوٚسه) pəçəpüçə (pəsəpüsə)** (اردبیل، فریدون محمدی) آیٛین اوْیون، وٛروٛساییل، شئیٛ شوٚیٛ. **پرچوٚم pərçüm** (اردبیل، فریدون محمدی) ۱) قوللاب. ۲)باخ سوٚزلوٚک: پرچیم. [آغاجلارئین ایچینده پرچوٚم اوْلوب	**تئزمک tezmək** (اردبیل، فریدون محمدی) ایتمک، آزغئین گئتمک. **تکه ساققالی təkə saqqali** (اردبیل، فریدون محمدی) یئمه‌لی بیر اوْت. **تلبه təlbə** (اردبیل، فریدون محمدی) چللک. (فا. حلب). **توتاق tutaq** (اردبیل، فریدون محمدی) خئشئین اوجونداکیٔ آغاج کی، یئره باتان قیسمتی گیوٛه یاپیٛشدیٔرار. **تیٔلتا tılta** (اردبیل، فریدون محمدی) شوْرباٸین سوٛیو. **جریگ cərig** (اردبیل، فریدون محمدی) اینگین بالاسیٔ. **چاخیٔر تیکانی çaxır tikani** (اردبیل، فریدون محمدی) بوٛیوٚک بیر تیکان. **چال چپ çalçəp** (اردبیل، فریدون محمدی) دیٛیشیک، تایٛ کئش.

قالمئشام].

پلمه pəlmə (اردبیل، فریدون محمدی) ۱) دومان، بولود. ۲) باخ سؤزلۆک: پلمه.

پوْتا pota (اردبیل، فریدون محمدی) ۱) بالاغ، جامئش بالاسئ. ۲) باخ سؤزلۆک.

پیشیک جئرناغی pişik cırnaği (اردبیل، فریدون محمدی) بیشیریلیب یـئییلن بیر آلاق.

پییه piyə (اردبیل، فریدون محمدی) تندیرین قئراقلارئ.

تاواراق tavaraq (اردبیل، فریدون محمدی) سۆرعتله گئتمک.

تایْ آغاجی tay ağaci (اردبیل، فریدون محمدی) خالواْرچئنین الینده اوْلان آغاج.

چئته çetə (اردبیل، فریدون محمدی) فئرتـئق.

چچیمک çəçimək (اردبیل، فریدون محمدی) آجئغا دۆشمک. [اوْ چچیدی دوردی منیم قاباغئمدا کی، ساواْشا].

چرتمک çərtmək (اردبیل، فریدون محمدی) یۉمورتانئن توْیوق آلتئندا سئنماغئ.

چکین پکین çəkin pəkin (اردبیل، فریدون محمدی) دئییر دئییش.

چکینمک çəkinmək (اردبیل، فریدون محمدی) ساواْشماق، چکیشمک.

چوبوغ çubuğ (اردبیل، فریدون محمدی) ۱) عصا. ۲) تئشه.

چوْزگۆرمک çözgürmək (اردبیل، فریدون محمدی) ایشه‌مک.

چوْله چئخماق çölə çıxmaq (اردبیل، فریدون محمدی) سو باشئنا گئتمک.

چئرتدئق çırtdıq (اردبیل، فریدون محمدی) چکیرتگه.

چیلکه çilkə (اردبیل، فریدون محمدی) آغاجئن قوْل بوداغئ.

خاچ xaç (اردبیل، فریدون محمدی)

(اردبیل، فریدون محمدی) گۆیرچین‌لرین بیر نۆوۆ.

دۆشدیگ döşdiğ (اردبیل، فریدون محمدی) باخ: دۆشلۆک.

دۆگه dügə (اردبیل، فریدون محمدی) جاواْن اینک. باخ: دۆیه.

دوْوْشان آلماسی dovşan almasi (اردبیل، فریدون محمدی) ۱) یئمیشان. ۲)

اوْغلانئین تئلی. باخ: ساچ.
خدیم xədim (اردبیل، فریدون محمدی) ۱) گوٚده. ۲) سوْنسوز. ۳) باخ سؤزلوٚک.
خکی xəki (اردبیل، فریدون محمدی) ۱) چیرکین. ۲) ائششک.
خوْروش xoruş (اردبیل، فریدون محمدی) بیتلی، بدنی قاشئنان حئیوْان یا آدام.
خیْرام xıram (اردبیل، فریدون محمدی) آیاق قابئ، باشماق.
خیْرنک xırnək (اردبیل، فریدون محمدی) مریض، ضعیف.
دابلاق dablaq (اردبیل، فریدون محمدی) اوزون.
داللاماق dallamaq (اردبیل، فریدون محمدی) آغاجئین قوْل بوداغئین کسمک.
دانا داشاغی dana daşşaği (اردبیل، فریدون محمدی) بایْرامدا چیْخان بیر آغ وْ گؤزل گوٚل.
دبیْ dəbəy (اردبیل، فریدون محمدی) آغلئ آز.
دلنگز dələngəz (اردبیل، فریدون محمدی) چوْخ دانئشان. باخ: دلنگهوْاز.
دمشیْ dəmşəy (اردبیل، فریدون

باخ: سؤزلوٚک.
دهوْه لالاسی dəvə lalasi (اردبیل، فریدون محمدی) نارئنج رنگینده لالا گوٚلوٚ.
دیبچک dibçək (اردبیل، فریدون محمدی) ۱) حامام تاسئ. ۲) باخ: سؤزلوٚک.
دیْمیش یاغ dəymiş yağ (اردبیل، فریدون محمدی) دوز وْورولوب بیر ایل قالان یاغ.
زوْپاماق zopamaq (اردبیل، فریدون محمدی) ۱) آغیر ضربه ایله وْورماق. ۲) باخ: زوْپالاماق.
ساپاق sapaq (اردبیل، فریدون محمدی) مئیوْهلرین چؤپوٚ. باخ: ساپلاق.
ساری یاغ sari yağ (اردبیل، فریدون محمدی) ارینیب وْ سارئ کؤک آرتیرئلمئش یاغ.
سایقوش sayquş (اردبیل، فریدون محمدی) بیر نؤوْ قوش.
سئتگه setgə (اردبیل، فریدون محمدی) نئفتله یانان چیْراغ. (فا. زنبوری).
سزمک səzmək (اردبیل، فریدون محمدی) ائشیتمک. باخ: سئزمک.
سکمک səkmək (اردبیل، فریدون

محمدی) آغیل‌سیز. **دۆره‌یٚ dürəy** (اردبیل، فریدون محمدی) آوزون وٚ آرئق. **دۆره‌یٚ قوش dürəy quş**	محمدی) (فرش ایصطیلاحیٔ) بیر ایلمه‌نی آشاغئداکیٔ ایلمه‌نین ساغ یٛا
سوٚل چیئنینه سالماق. [فرشی بیر ایلمه سک]. **سوپا supa** (اردبیل، فریدون محمدی) قوٚدوق. باخ: سئپیا. **سوٚسقا sosqa** (اردبیل، فریدون محمدی) امزیک. **سوٚنه‌چی sünəçi** (اردبیل، فریدون محمدی) گیوٚین ایکی طرفیندن آسلانان بیر آغاج. **سیٔپچینماق sıpçınmaq** (اردبیل، فریدون محمدی) ترپنمک، آیٛاغا دورماق. [سیٔپچیٔن گئدک]. **سینجوٚوٚ sincov** (اردبیل، فریدون محمدی) آرئق. **سیٔنماز sınmaz** (اردبیل، فریدون محمدی) اله گؤتوٚروٚلن یوٚغون بیر آغاج. **سییٔری قویٔروغ siyri quyruğ** (اردبیل، فریدون محمدی) ساریٔ وٚ آجیٔ بیر گوٚل. **سییٔه‌زی siyəzi** (اردبیل، فریدون محمدی) تلیس.	شوٚمال. **شوٚمشت şümşət** (اردبیل، فریدون محمدی) یٛاستیٔ (چوٚخ یٛاستیٔ). باخ: شوٚمشاد. **شیٔرت şırt** (اردبیل، فریدون محمدی) بوٚتوٚن. [سنین سؤزوٚن شیٔرت یٛالاندیٔر]. **شیٔرشیٔر şırşır** (اردبیل، فریدون محمدی) شیرران، شلاله. **قاپیٔچی qapıçi** (اردبیل، فریدون محمدی) بالاجا بیر فرش. **قاراتولوغ qaratuluğ** (اردبیل، فریدون محمدی) قارا بیر مئیٔوه. **قارا قیٔرمیٔزیٔ qara qırmızı** (اردبیل، فریدون محمدی) قهوٚه‌ای. **قارا میٔخ qara mıx** (اردبیل، فریدون محمدی) باخ: چیلکه. **قاریٔشیٔق qarışıq** (اردبیل، فریدون محمدی) چرشنبه‌نین آجیل‌لری. **قاغاناق qağanaq** (اردبیل، فریدون

شالپا şalpa (اردبیل، فریدون محمدی) کؤهنه پارچا. باخ: شلپه–شوْلپه.

شببه şəbbə (اردبیل، فریدون محمدی) شیل، چوْلاغ.

شته şətə (اردبیل، فریدون محمدی) تئشه.

شوْشه قالیانی şüşə qalyani (اردبیل، فریدون محمدی) بیر نؤوْ تیکان.

شوْلپیتلمک şülpitləmək (اردبیل، فریدون محمدی) ۱) تئز تئز یئمک. ۲) تئز تئز دائیشماق. ۳) قاپماق. [ایت منی شوْلپیتله‌دی]. باخ: شیل – کوْت.

شومار şumar (اردبیل، فریدون محمدی) یاستی، دوْز، هامار. باخ: توْیوغون سسلنمه‌سی، قاققیلداماق.

قالتاق qaltaq (اردبیل، فریدون محمدی) ضعیف.

قالیانا سالماق qalyana salmaq (اردبیل، فریدون محمدی) وْوروب گیج ائله‌مک.

قان آیاق qan ayaq (اردبیل، فریدون محمدی) الیندن بیر ایش گلمه‌ین، ال‌سیز آیاق‌سیز.

قان اوْزلوْ qan üzlü (اردبیل، فریدون محمدی) چوْخ ساوْاشان.

قان اوزوبات qan uzubat (اردبیل، فریدون محمدی) اؤلدوْره‌نین باجیسئین یا قیزئین اؤله‌نین قارداشینا یا اوْغلونا وئرمک (قان پولو عوْضینده).

قاوْارماق qavarmaq (اردبیل، فریدون محمدی) قاهارماق. باخ: سؤزلوْک.

قوروشقا quruşqa (اردبیل، فریدون محمدی) لیوْان.

قولون اوْتو qulun otu (اردبیل، فریدون محمدی) چمن‌لیکده اوْلان بیر اوْت. آغزینا قوْیولان بیر شئیْ.

کوْلا kola (اردبیل، فریدون محمدی) ۱) باشا دوْشمه‌ین. ۲) باخ: سؤزلوْک.

کوْوْزه kövzə (اردبیل، فریدون محمدی) دیْرمانچیْئین دارتماق حاققیْ.

گلین بارماغی gəlin barmaği (اردبیل، فریدون محمدی) ۱) یئمه‌لی بیر

قیرخ قیینٚاق qırx qiynaq (اردبیل، فریدون محمدی) گؤرمه‌میش.

قیل qıl (اردبیل، فریدون محمدی) حئیوْانلارئین قیٚچلارئیٚین اوْستوْنده اوْلان نجیس‌لر.

قیٚن qın (اردبیل، فریدون محمدی) دنه.

کارناخت قالماق karnaxt qalmaq (اردبیل، فریدون محمدی) گیج قالماق، آوْارا قالماق.

کاسان kasan (اردبیل، فریدون محمدی) بیر نفری آیٚریٚ‌سیٚئین عوْضینده سرباز آپارماق.

کالا kala (اردبیل، فریدون محمدی) یٚانمامیٚش اوْدون، آلا یٚانیٚق اوْدون.

کالوْاز kalvaz (اردبیل، فریدون محمدی) پاییٚزیٚن ییٚددی گوْن موْددتینده اوْلان اوْرتا گوْنلری.

کپرم kəprəm (اردبیل، فریدون محمدی) آغ پارچا، یٚوْرقان دؤشک اوْزلوْیوْ.

کلک قورماق kələk qurmaq (اردبیل، فریدون محمدی) نئچه داشیٚ بیر بیرینین اوْستوْنه قوْیماق، بو ایش زمی‌لری قوْروماق اوْچوْندوْر. قالاق.

کوْرک kəvrək (اردبیل، فریدون محمدی) آلاق. ۲) باخ: سوْزلوْک.

گؤبش göbəş (اردبیل، فریدون محمدی) باغیٚشلاماق. [بو سفر سنین گؤبشین. بو دفه‌نی منه گؤبش وئر].

گوْز آلتیٚ göz altı (اردبیل، فریدون محمدی) ۱) ائوْین ایچینده وْسائیل یٚیٚغماق اوْچوْن اوْستوْ اوْرتوْلوْ بیر یٚئر. ۲) باخ سوْزلوْک.

گیلدیگ gildig (اردبیل، فریدون محمدی) ایت بورنو وْ قیٚزیٚل گوْلوْن مئیٚوْه‌سی.

گیلزک gilzək (اردبیل، فریدون محمدی) کسسک، توْرپاغیٚن توْپاسیٚ.

لاپاتکه lapatkə (اردبیل، فریدون محمدی) بئل، باغبانلیٚق وْسیله‌سی.

لوْققوماق loqqumaq (اردبیل، فریدون محمدی) اندازه‌دن آرتیٚق اوتدورماق (اوتوزماق).

لوْققی loqqi (اردبیل، فریدون محمدی) ایت.

لوْه‌ره ləvərə (اردبیل، فریدون محمدی) لاخ (یٚومورتا).

لیوْه livə (اردبیل، فریدون محمدی) سوْمسوْک ایت، سوْله‌نن ایت. باخ: لوْه.

محمدی) کؤؾرک.

کؤفلندیریق küfləndiriq (اردبیل، فریدون محمدی) کؤفله‌نین

مانسیئرلیئق mansırlıq (اردبیل، فریدون محمدی) اؤزؤنؤ اؤلؤمه ؤورماق.

ملکه بوغداسی məlkə buğdasi (اردبیل، فریدون محمدی) باخ: مکه بوغداسیٔ.

مؤزالاق mozalaq (اردبیل، فریدون محمدی) کئچل، داز.

مؤزی mozi (اردبیل، فریدون محمدی) ۱) یومورو. ۲) کره‌نین سایماق ؤاحیدی. [اوٚچ موٚزی کره: اوٚچ یومورو کره].

موٚزی müzi (اردبیل، فریدون محمدی) آغزئ ایری.

موسموق ائیمک musmuq əymək (اردبیل، فریدون محمدی) کؤسمک.

موسموق ساللاماق musmuq sallamaq (اردبیل، فریدون محمدی) ناراحات اوْلماق. مئسمئرئغئنئ ساللاماق.

موٚشدیگ (موٚشلیگ) müşdig (اردبیل، فریدون محمدی) سیگار قوْیوب چکیلن لوٚله شکلینده بیر آغاج.

موشقورد muşqurd (اردبیل، فریدون

نمیش‌گنلیک nəmişgənlik (اردبیل، فریدون محمدی) باخ: نمیش‌لیک.

ؤانا vana (اردبیل، فریدون محمدی) پیَه، توٚیله.

ؤعده یئلی vədə yeli (اردبیل، فریدون محمدی) بایراما اوْن یئددی گوٚن قالاندا اسن ؤ هر نه‌یی یوخودان اوْیادان یئل.

ؤل اوٚکوٚزوٚ vəl öküzü (اردبیل، فریدون محمدی) ؤل دزگاهئینا باغلانان اوٚکوٚز.

هاؤا hava (اردبیل، فریدون محمدی) اندازه، اوجالیٔق. [بو هاؤادا اوْدون].

هاؤا آلاغی hava alaği (اردبیل، فریدون محمدی) قوْیون قولاغئنا اوْخشار بیر آلاق.

هزیر həzir (اردبیل، فریدون محمدی) سازاق، سوْیوق یئل.

هس‌بند həs bənd (اردبیل، فریدون محمدی) ۱) آرزئ، حسرت. ۲) خاطیرین ایسته‌مک.

هوْققوش hoqquş (اردبیل، فریدون

محمدی) چۇرچۇپ.
میریخ mırıx (اردبیل، فریدون محمدی)
دوٚداغیٔ جیریق، آغزیٔ ایری.
میشمیشان mişmişan (اردبیل، فریدون
محمدی) توت ساۆاغیٔ مئیوه گتیرن بیر
آغاج.
مئنقوٚو mınqov (اردبیل، فریدون
محمدی) بورنوندا دانیشان آدام.
ناداهیم nadahim (اردبیل، فریدون
محمدی) دینج قالمایان.
نالچا nalça (اردبیل، فریدون محمدی)
بالاجا دؤشک.

محمدی) ائششه‌یی ساخلاماق اوٚچوٚن
چێخاریٔلان سس، هوٚش.
یۆک yük (اردبیل، فریدون محمدی) ۱)
سککیز درز اوٚت. ۲) باخ: سؤزلۆک.
یۆیرۆک yüyrük (اردبیل، فریدون
محمدی) ۱) بئشیک. ۲) کۆف.
یۆیریمک yüyrimək (اردبیل، فریدون
محمدی) تریتمک. (فا. تاب دادن). [کۆفۆ
یۆیریدی].

آتالار سؤزۆ، دئییم‌لر ۆ مثل‌لر

(آذربایجانجا–فارسجا سؤزلۆکده ایشله‌نن آتالار سؤزۆ ۆ دئییم‌لر)

ترتیب ائدن: فرامرز شهبازی

ج

جاناوٛاردان قوٚرخان مئشه‌یه گیرمز.
جاناماز سوٚیا چکمک.
جائیمی کۆچه‌دن تاپمامیٔشام کی.
جاوٛائین بئـیٔنی قان اوٚلار.
جۆجه‌نی پاییٔزدا سایارلار.
جولفا کفن‌سیز اؤلر. [کوزه‌گر در کوزه

چوٚبانلاریٔن جوٚرجنه‌سی. [شلوغ مثل
حمّام زنانه].
چوٚبانیٔن سوٚوٛقاتیٔ میٔرچالیٔق اوٚلار. [برگ
سبزی است تحفهٔ درویش].
چوٚبانیٔن کوٚنلۆ اوٚلسا، تکه‌دن پئندیر توتار.
[خواستن توانستن است].
چوٚخ اوٚخویان، چوٚخ قازانار.

شکسته آب می‌خورد].

جیدانی چوواْلدا گیزلتمک اوْلماز.

چ

چاغیرئیلان یئره ارینمه، چاغیرئیلمایان یئرده گؤروْنمه.

چاغیرئیلمامئیش یئری دار ائلمه.

چامئردان چئخئب چاخمورا گیرمک. [از چاله درآمدن و به چاه افتادن].

چایا چاتمامئیش چیرمانما.

چایا سوسوز آپارئب، سوسوز گتیریب.

چئوْیر تاتیئ، وْورتاتی.

چکی‌ده یوْنگوْل، ده‌یرده آغیر.

چوْخ بیلمیش توْلکوْ قویْروغوندان تله‌یه دوْشر.

چوْخ بیلن تئز قوْجالار.

چوْخ بیلیب آز دائیشماق، ایگیدین لنگری‌دیر.

چوْخ دائیشان، چوْخ چکر. [زبان سرخ، سر سبز می‌دهد برباد].

چوخلارئ آتاسئئین گؤزوْن چئخارتدئ اوْنا کوْر اوْغلو دئسینلر، ائله دئدیلر «کوْر کیشی‌نین اوْغلو».

چوْخ وئر آز یالواْر.

چوْخ یاشایان چوْخ بیلمز، چوْخ گزن چوْخ بیلر.

چوْخ یئمک آدامئ آز یئمکدن قوْیار.

چوْکوْنه ایپ باغلامالئیدئر. [آدم بی عرضه و احمقی است].

چوْلاق آتئن کوْر دا نالباندئ اوْلار.

چوْماق چوْرلویا ده‌یه‌ر. [هر چه سنگ است به پای آدم لنگ است].

چوْر سندن، جئغاللئق مندن.

چؤرک داشدان چئخئر.

چؤرکسیز یاشاماق اوْلار، اوْرکسیز یوْخ.

چؤلمک دئغئرلانار، دوواْغئن تاپار. [کبوتر با کبوتر باز با باز].

بزنی خونش در نمی‌آید].

چیرتما وْورسان یئخئلار. [تلنگر بزنی می‌افتد].

چیرکین اوْزوْن گیزله‌در، گؤیْچک بودالار گزر.

چیم سئل اوْنوْن توتماز.

ح

حالواْچئ قئزئ داها دا شیرین. [نور علی نور].

حالوا– حالواْ دئمکله آغیز شیرین اوْلماز.

حاماما گیرن ترلر چئخار. [هر کس خربزه بخورد پای لرزش باید بنشیند].

چیٔراق اوْز دیبینه ایشیٔق وئرمز. چیٔراق ایشیٔغیٔ ایستر. [این رشته سر دراز دارد]. چیٔرتما وْورسان قانیٔ چیٔخماز. [اگر تیغ	حرکت سندن، برکت آللاهدان. حیدّتله دوران ضرر ایله اوْتورار. حیٔالیٔ قیزارار، حیٔاسیٔز بوْزارار. حئیْوانیٔ بودوندان داغلارلار، اینسانیٔ
اوْره‌گیندن. **خ** خئیٔرنن شر یوْلداشدیٔلار. خلبیرله سو داشیٔماق. [با غربال آب بردن، کار عبث و بیهوده کردن]. خمیرین گؤتوْروْیوْ قدەر سو تؤکوْن. خوْروزون قویروغو گؤروْنوْر. [دم خروس پیداست، راز کسی برملا شدن]. خیٔانت‌کاردا خئیٔیر اوْلماز. **د** دادانانلا، قودوران بیر اوْلار. دادیٔملیٔق‌دیٔر، دوْیوملوق دئیٔیل. دارتیٔلمامیٔش دنی وٱر. [غلّه آسیاب نشده دارد، خیال مرافعه دارد]. داش آتان بللی، باش توتان بللی، سیزه نه وٱر کی؟ داش داشا سؤیٔکشنده دووٱر اوْلار. داشدان جاوٱب ایسته‌مک(آختارماق). [سخت خجالت کشیدن، از فرط خجالت حرفی برای گفتن نداشتن].	کردن]. داشیٔ سیٔخسا سویْون چیٔخارار. [نیرومند و قوی]. داغارجیٔق چوْره‌یینه دادانان، دوْوْلت باشیٔنا ایپ سالماز. داغدا باغیٔن وٱر، اوْره‌یینده داغیٔن وٱر. دالدان آتیٔلان داش توْپوغا ده‌یٔر. داغ– داش دیله گلمک. [از بسیاری ظلم زبان به اعتراض گشودن]. داغیٔ داغ اوْسته قوْیماق. [کار بسیار بزرگی انجام دادن، هنر نمائی کردن]. دامارئینا باخ قائیٔنیٔ آل. داما داما گؤل اوْلار، دادا دادا هئچ اوْلماز. [قطره قطره جمع گردد وانگهی دریا شود]. دامدان دوْشن کیمی. [بدون انتظار قبلی ناگهان رسیدن، حضور غیر مترقبه، از آسمان رسیدن]. دائیٔشیٔق‌لیٔ آش، دادلیٔ اوْلار. دائیٔشیٔق‌لیٔ سؤز، داغلاریٔ آشار.

داشدان سس چیٛخار، اوْندان یوْخ. [آدم توداری است]. داشیٛ اتهیٛیندن توٚکمک. [از فکر بد خود برگشتن، از سوء نیّت خود صرفنظر	داییٛانان آپارار. درد بیر اوْلسا، چکمهگه نه وار. دردلی دئیٛینگن اوْلار. درمانسیٛز دردین درمانیٛ بیٛعارلیٛقدیٛر.
دره خلوت توٚلکوٚ بیٛ. دریسینه سامان تپمک. [تو پوست کسی کاه انباشتن(کشتن)]. دوعا ایله دوْنوز داریٛدان قاییٛتماز. دللکلیگینی (لیییٛنی) بیزیم باشیٛمیٛزدا اوٚرگندی (اوٚیرندی). دلی دلینی گوٚرنده چوْماغیٛن یان توتار. [دیوانه چو دیوانه ببیند خوشش آید]. دلیدن دوْغرو خبر. دلییه هیٛل ویٛر، الینه بیٛل ویٛر. دلییه هر گوٚن بایرامدیٛر. دلینین الینه چوْماق ویٛرمک. [چماق به دست دیوانه دادن. فرصت دادن]. دم دمی گتیرر، غم غمی. دمیرچینین عوٚمروٚ تاق–تاقلا، لیٛیلهیین عوٚمروٚ لاق–لاقلا کیٛچیر. دیٛرمانیٛن بوْغازیٛندان سالسان، گوٚتوٚندن دیری چیٛخار. دوز یئییب، دوزلاغیٛ باتیٛرما. [نمک	دوٚز یٛریییرسن دیٛییرلر بیج کوٚپک اوْغلو، ایری گیٛدیرسن دیٛییرلر گیج کوٚپک اوْغلو. دوْنیا بیٛش گوٚندوٚر، بیٛشی ده قارا. (بیٛشی ده هیٛچ گوٚندوٚر). دوْست اوْدور کی، اوٚزه دیٛیه. دوْستون آتدیٛغیٛ داش، باش یارماز. [هر چه از دوست رسد نیکوست]. دوْشای آلمیٛشام بال چیٛخیٛب. دوْغما یورد، شیرین اوْلار. دوْوشان داغدان کوٚسموٚش، داغیٛن خبری اوْلمامیٛش. دهوده بویونوز گوٚرموٚشلر. [چیز عجیب و غریب و خارق العاده]. دیشسیز آغیٛز، داشسیٛز دیٛرمان. دیش قوردالاماغا بیر چوٚپوٚ یوْخدور. دیل ساخلاییان، باشیٛنیٛ دا ساخلار. [زبان سرخ سر سبز میدهد برباد]. دیلی وارسا، دیلچهیی ده وار. [زبان دارد هنر هم دارد].

خوردی نمکدان آلوده مکن]. دۆزلدی هر بیر یاراغیٔ، قالمیٔشدیٔ ساققال داراغیٔ. [همه کاری آراسته است کارد کله بی دسته است].	دیلی ایلانیٔ یوواٛدان چیٔخاردیٔر. دیلک قلبین یانان نفسی‌دیر. دیلینده توٚک بیتمک. [زبان کسی مو درآوردن، موضوعی را مکرّر در مکرّر
گوشزد کردن]. دیٔرناقنان ات کیمی‌دیر. دین‌سیزین عوٚهده‌سیندن، ایمان‌سیٔز گلر. **ز** زوٚرلا گوٚزل‌لیک اوٛلماز. زیرک قوش دیمدیگیندن تله‌یه دوٚشر. **س** سارساقلار اوٛلماسایدیٔ، یالتاقلار آجیندان اوٚلردی. ساچ اوزون، آغیٔل گوٚدک. [مو دراز و عقل کوتاه]. ساغمال‌لارنان ساغیٔلیٔب، سوبای‌لارنان قیٔرخیٔلماق. [مثل مرغ است که هم در عزا و هم در عروسی سر می‌برند]. ساققالیٔم یوٛخدور سوٚزوٚم اوٚتموٚر. ساققالیٔم یوٛخدور، سوٚزوٚم کئچمیر. ساققالیٔمیٔ دیٔیرماندا آغارتمامیٔشام کی؟ [مگر موهایم را تو آسیاب سفید کرده‌ام]. ساققیٔزیٔنیٔ اوٛغورلاماق. [قاب کسی را دزدیدن، عقل کسی را ربودن].	سامان سنین، سامانلیٔق کی، سنین دئیٔیل. سئچه سئچه دوٚشدوٚ سئچمه‌لیگه. [آنقدر در انتخاب وسواس به خرج داد تا آشغال گیرش آمد (افتاد توی انبار تپاله)]. سرت سرکه‌نین، قابیٔنا ضرری واٛر. سن آغا من آغا اینک‌لری کیم ساغا. سن سایدیٔغیٔنیٔ سایٔ گوٚر فلک نه سایٔیر. [چون قضا آید چه سود از احتیاط]. سن وٛورمادیٔن من یٔیخیٔلمادیٔم. [شتر دیدی ندیدی]. سو باشدان بولانیٔقدیٔر. سو اوٛلان یئرده تیٚموٚم باطیل‌دیر. سو ایله اوٛد آراسیٔندا قالماق. [بین آب و آتش ماندن، سرگردان و مردّد ماندن]. سودا بوٛغولان، سامان چوٚپوٚنه ال آتار. سو چاناغیٔ سو یوٛلوندا سیٔنار. سو کی گیردی قابا اوٛلدو ایچمه‌لی. سو گلمیش آرخدان، بیر ده گلر. سوٚیوٚن اوٚلی بولانیٔقلیٔ گلر. سوٚیوٚن لام آخانیٔ، آدامیٔن یٔئره باخانیٔ.

ساکیت اوْلان، سالیم اوْلار.

سامان آلتیندان سو یئریتمک. [آب زیر کاه بودن، زیر زیرکی کار کردن، موذیگری کردن].

(سویون لام آخائیندان، آدامئن یئره باخائیندان قوْرخ) [از آن نترس که های و هوی دارد از آن بترس که سر به تو دارد].

سویون اوْسته گمی وار، هر ایشین بیر چمی وار.

سوبایئیق سولطانلئیق‌دئیر.

سوْد ایله گلن، جان ایله چئیخار.

سوْدلوْ قوْیون سوْروْسوْندن چئیخماز.

سوْروْ قوْیون سیزده، ساتلئق یاغ بیزده.

سوْغان یئمه‌میسن نیئه ایچین گوْئینه‌یئیر؟

سوْغانئ کیم یئیئیر؟ درده‌جر، عئیبی کیم دئیئیر؟ عئیبه‌جر.

سوْنداکئ پئشمانلئیق بره بیتیرمز.

سوْز دئدیگین دمیردیر، دوْیدوْکجه اوزانار.

سوْزسوْز، سوْیسوْزدوْر.

سوْز قوش‌دور، بوراخارسان اوچار گئدر.

سوْز واختئنا چکر.

سوْزوْ دئیه‌ن، خئیئیرلی دئیه‌ر.

سوْزوْ چوْخ اوزادارسان دادئ قاچار.

سوْزوْن دوْغروسو، دمیردن کئچر.

سیرّرینی دئمه دوْستونا، دوْستونون دا دوْستو وار. [دیوار موش دارد، موش گوش دارد].

سیچان دلی‌یینی ساتئن آلماق. [سوراخ

ش

شرّ ائتمه‌سه، خئیئیر اوْلماز. (شر دئمه‌سک، خئیئیر اوْلماز).

شرطی شوْخومدا کسمک. [جنگ اوّل به از صلح آخر].

شرطی شومدا کسمک. [جنگ اوّل به از صلح آخر، گربه را دم حجله می‌کشند].

شریک‌لیک قازان، قاینّاماز.

شوْر سو صابون گوْتوْرمز.

شیطانا پاپاق تیکمک. [سر شیطان کلاه گذاشتن، کَت شیطان را از پشت بستن].

ص

صاحیبینه نه گوْن آغلادئ کی، منه نه گوْن آغلایا.

صبر ایله حالوا بیشر آیئ قوْرا سندن. [گر صبر کنی زغوره حلوا سازی].

صوْحبت یوْلا کوْرپوْدوْر.

ع

عارسئیز هئچ واخت قوْجالماز.

علی آشئیندان اوْلماق – ولی آشئیندان دا.

موش را خریدن، دنبال سوراخ موش گشتن، از ترس و یا خجالت به سوراخ موش پناه بردن]. سئنمائیش شاققئلداما.	[از اینجا مانده از آنجا رانده]. علی‌نین پاپاغئن وْلی‌نین باشئنا قوْیور. عوْضین بدل آدلئ اوْغلو وْار. [آنچه عوض دارد گله ندارد].
عیبسیز گؤزل، اوْلماز. [گل بی خار نباشد]. **غ** غریب قوشون یوْاسئن آللاه یاپار. **ق** قاباغا گئتسن دئیه‌رلر بیج‌دیر، دالدا قالسان دئیه‌رلر گیج‌دیر. قاباقدا گئدیرم دئییرلر بیج‌دیر، دالدا قالئرام دئییرلر گیج‌دیر. قاپان ایت دیشینی گؤسترمز. قاپئدان قوْوْرسان، پنجره‌دن دوْشوْر. قاپئدان آتسالار باجادان دوْشر.قاپی‌ئیا پاراق، ساققالا داراق. قاتئق داغئلسا یئری قالار، آیران داغئلسا نه‌یی قالار. قار آیاق اوْشوْتمک اوْچوْندوْر. قارا ائششه‌یین بوْیئنونا یوْگن وْورماقلا قاتئر اوْلماز. قارئن دوْیوران آشئ گؤز اوزاقدان گؤره‌ر. قاز وْوروب قازان دوْلدورماق.	قویو قازان اؤزوْ دوْشر. قوئروغو ایله بیرلیکده گلمک. [با دمش آمدن (یعنی یک یا چند نفر را هم با خود آوردن)]. قورباغا گؤلوْنه داش آتماق. قورتداسان قوردو چئخار. قوْرخان گؤزه، چوْپ دوْشر. قورد آغاجئ ایچیندن یئیه‌ر. قورد دومانلئ هاوْانئ سئوْر. قوردا رحم ائله‌مک، قوْیونا ظوْلم ائله‌مک‌دیر. [ترحم بر پلنگ تیز دندان ستمکاری بود بر گوسفندان]. قولاق هر گوْن تازا بیر سؤز ائشیتمزسه کار اوْلار. قوْلتوغونا قارپئز وْئرمک. [زیر بغل کسی هندوانه گذاشتن، بطور اغراق آمیز از کسی تعریف کردن]. قوْرخوسوندان آیی‌ئیا دایئ دئییر. (کؤرپوْنوْ کئچه‌نه قده‌ر آیی‌ئیا دایئ دئییر). قوْچ دؤیوْشوْنه قوْچ دؤزر.

قازان قازانا دئیه‌ر اۊزۊن قارا. قانمارام قالاسان یانا یانا. قاییٛن خاتونلاریٛن چارشاب- جوْرابیٛ، بوْقچادا دوٗیوٚشر.	قوْچ ایگید دایئ‌سئینا چکر. قوْرخ قوْرخمازدان، اوتان اوتانمازدان. قوْناغیٛن روزی‌سی ده اوٗزوٚ ایله گلر.
قوْناغیٛن روزیسی اوٗزوٚندن قاباق گلر. قوْنشودا بیشر، بیزده دوٚشر. قوْنشونون اوٚمیدی ایله اوْتوران، شامسیٛز یاتار. قوْهوم آجیٛسیٛ، قوْهون آجیٛسیٛ. قوْهوم بالتاسیٛ باشیٛمیٛزیٛ یاراندا، یاد ایگنه‌سینه (ایینه‌سینه) نه دئیه‌ک. قوْیْ دئسین‌لر فیلان کسین چوستو وارْ، کیم نه بیلیر آلتیٛ یوْخدور اوٚستوٚ وارْ. قوْیونو قوردا تاپشیٛرماق. قیٛر ساققیٛز کیمی یاپیٛشماق. قیٛز آغاجیٛ، قوْز آغاجیٛ؛ هر گلن بیر داش آتار. قیٛز یوٚکوٚ، دوز یوٚکوٚ. [دختر تخم نره تیزک است]. قیٛزیٛم سنه دئییرم، گلینیم سن ائشیت. قیٛزیٛم سنه دئییرم، گلینیم دوٚشوٚن (ائشیت). قیسمت‌دن قاچماق اوْلماز. قیٛش گئدر، اوٚزوٚ قارالیٛق کوٚموٚره قالار. قیٛلیٛنجیٛئیٛن دالیٛ دا کسیر قاباغیٛ دا.	کئچمه نامرد کوٚرپوٚسوٚندن، قوْیْ آپارسیٛن سئل سنی. کئچی جان هایئ‌یندادیٛر قصّاب پییْ آختاریٛر. کئچی‌دن دوٚولت اوْلماز، قیٛزدان ائوْلاد. کئچی‌نین بویٛنوزو گیجیشنده باشیٛنیٛ چوْبانیٛن چوْماغیٛنا سوٚرتر. کئچی‌نین اجلی گلنده چوْبانیٛن دگنگینه سوٚرتوٚلر. کئچی‌نین قوْتورو بولاغیٛن گوٚزوٚندن سو ایچر. کئچی‌یه چاخیٛر وئرسن قوردا دوْوْ گئدر. کبینیم حالال، جانیٛم آزاد. کتودانیٛ گوٚر، کندی چاپ. کرمه‌نی دادیٛر، آلیٛر. کسنین اوٚزوٚن، تیکن آغاردار. کلک‌له گلن، کوٚلک‌له گئدر. کلفین اوجون اله گتیرمک. [سر نخ به دست آوردن، راه حل پیدا کردن]. کلفین اوجونو ایتیرمک. [سر نخ را گم

ک کاسیب چؤرک تاپماز یئمگه، ایتینین آدئن گؤمؤش قوْیار. کئچلینکی بؤرکؤ دؤشنه‌جن‌دیر.	کردن، کار را گره انداختن، مسله را دشوار وپیچیده کردن]. کلفی‌نین اوجو آچئلماق. [سر نخ پیدا شدن، راه حل پیدا شدن].
کنارئنا باخ بئزینی آل، آناسئنا باخ قیزئنئ. کنکن نه قدەر قویئونو درین قازسا، اؤزؤنؤ تکینده گؤرر. کوْتانئ برکده، ایگیدی یامان گؤنده سئنارلا. کوْر توتدوغون بوراخماز. کوْسا گئتدی ساققال گتیره، بئغئنئ دا قوْیوب قایئتدئ. کؤسؤوؤ تؤستؤلؤ اوْلماق. کؤکلمیسن سو ایچ. کؤلش گؤنؤ اوْلسا دؤشر باشئ یارار. کؤلک هارا، تؤستؤ ده اوْرا. کؤنؤل‌سؤز ناماز، گؤیه چیخماز. کیتاب براوْوز وئره‌نین بیر الی کسیلملی‌دیر، اوْخویوب قایتارائین ایکی الی. کیچیک‌دن خطا، بؤیؤک‌دن عطا. کیشی تؤپؤردؤیؤنؤ یالاماز. کیشی چؤل قوشودور. کیشی‌نین سؤزؤ بیر اوْلار.کیشی‌نین سؤزؤ	**گ** گاوْورون تنبلی کئشیش، مؤسلمانئین تنبلی دروْیش اوْلار. گئت اؤزؤنه دوْست قازان، دؤشمن اوْجاق باشئندادئر. گئج اوْلسون، گؤج اوْلماسئن. گئج گلن قوْناق، اؤز کیسه‌سیندن یـئیه‌ر. گئجه قارا، جؤجه قارا. گئجه گل، وئجه گل. [دیر آید و نیک آید]. گئجه گؤزؤ، کوْر گؤزؤ. گئدر بوْستان اوراسئ، قالار اوْزؤن قاراسئ. گرک دوْست، گرک دؤشمن. گرکمزی ساخلا، گرکن گؤنه. [آنچه در چشمت خوار آید، نگهدار که روزی بکار آید]. گزن آیاغا داش دیْر. گلمک قوْناق‌دان دیر، یوْلا سالماق ائوْ یـیـیه‌سیندن.

چیخئینجا، جانیٔ چیخسئین. کیم چالیشارسا قازانار. [مزد آن گرفت جان برادر که کار کرد]. کیمی گوٚلوٚر، کیمی آغلاییئیر.	گمی‌ده اوْتوروب، گمی‌چی ایله داعوْا ائتمک. کئشیک‌لی باش سالامات اوْلار. گوٚبک‌لری بیر بیریله باغلیٔ‌دیٔر.
گوٚبلک کیمی یٔئردن چیٔخماق.(گوٚیٔرمک). گوٚزدن توٚک قاپماق. گوٚز وئریب ایشئیق وئرمه‌مک. گوٚزوٚنوٚ توْرپاق دوْیورسون. گوٚزوٚنوٚن اوٚستوٚنده قاشئین وار. گوٚزه گوٚز، دیشه دیش. گوٚلمه گوٚلوٚنج اوْلانا، پلوْوْ لینج اوْلانا، گوٚلسن ائله‌سینه گوٚل، قولاغیٔ دینج اوْلانا. گوٚیٔده اولدوز آرارکن، یٔئرده چالانیٔ گوٚرموٚر. گوٚن وئریر ایشئیق وئرمیر. گوٚنشی پالچیٔقلا سوْاماق. گیزلی کله گلن، آشکارا دوْغار. **ل** لاوْنده قوْشولان، بلایه دوْشر. لاییٔلایٔ بیلیرسن نییه یاتمیٔرسان. **م** ماما ایکی اوْلاندا، اوشاق ترسه گلر. [آشپز که دو تا شد آش (غذا) یا شور است یا بی نمک].	من آغا، سن آغا، اینک لری کیم ساغا. منیم‌کی منه گله‌جک. میزراق چووْالا گیرمز. [دم خروس پیداست]. **ن** ناجینس قارپیٔزیٔن توْخومو چوْخ اوْلار. ناپاکیٔ حامام تمیزلمز. نه اوٚزوٚن یٔئییرسن، نه باشقاسیٔنا دادیٔزدیٔریٔرسان. نه اوٚلوٚیه هایٔ وئرن، نه دیری‌یه پایٔ وئرن. نه اوْد وار، نه اوْجاق. نه اکرسن، اوْنو بیچرسن. [هر چه کنی به خود کنی، گر همه نیک و بد کنی]. نه توٚفنگه چاخماق‌دیٔر، نه سوٚنبه‌یه توْخماق. نه دئدیم، نه ائشیتدیم. نه دیل بیلسین، نه دوْداق. نه شیش یانسیٔن، نه کاباب. نه گوٚزوٚم گوٚرسوٚن، نه کوٚنلوٚم بولانسیٔن (ایسته‌سین).

مئشه‌ده چاققال آز ایدی، بیری ده گمی ایله گلدی.

مئیوْه‌سینی کیم یئسه عطری منه بسدیر.

مرد آللاه‌دان گوْره‌ر، نامرد یوْلداشئیندان.

نیسیْه، گیرمز کیسه‌یه.

و

وٰاخت‌سئز بانلایان خوْروزون باشئنئ کسرلر.

وٰارلئغا، دارلئق اوْلماز. (وٰارلئغا نه دارلئق).

وٰارلئغا کوٚسه‌نن یوْخسول‌لوغا تئز دوٚشر.

وٰارئین وئرن اوتانماز. [برگ سبزی است تحفهٔ درویش].

وْطن وْیرانه ده اوْلسا، یئنه ده جنّت‌دیر.

وْطنه گلدیم، ایمانا گلدیم.

هــ

هاردا آش، اوْردا باش.

هامئ‌یا ایت هوٚرر، بیزه چاققال. [همه را مار می‌گزد، ما را خرچسنک].

هامئ نئجه، من ده اوْ جوٚر.

های‌ْدان گلن، هویا گئدر. [باد آورده را باد می‌برد].

هر ایشه قولپ قوْیور.

هر شئیئین باشئ، ساغلئق‌دئر.

هر شئیئین بیر قرارئ وٰار.

هر یاندا آش‌دئر، اوْرادا باش‌دئر. [هر جا آش است، کله فراش است].

هر یوْخوشون بیر ائنیشی وٰار. [پایان شب سیه، سفید است].

هر نه توْکسن آشئنا، اوْ دا چئخار قاشئغئنا. [هر چه کنی به خود کنی، گر همه نیک و بد کنی].

هره اوْدو اوْز قاباغئنا ائشر.

هر کس ایسته‌سه آروٰادئنئ بوْشایا اوٚستوٚنه بیر آد قوْیار.

هس‌نن هوٚسوٚ آنلامئرلار.

هفته سککیز، من دوْققوز.

هم زییارت، هم تیجارت.

هم نالا، هم مئخا وْورماق.

هم یازلئق، هم ده قئشلئق.

همی زییارت، همی تیجارت.

هوٚره هوٚره ایت اوْلماق.

هوٚرکوٚتمه‌سن، سایماق (سانماق) اوْلماز. [تا رم ندهی نمی‌توان شمرد].

هیرس‌لنمه‌یین دوْوْلته (ثروْته) ضرری وٰار.

ی

یاتان اوْلمز، یئتن اوْلر.

یاخشئ آداملا دوز داشئ، پیس آداملا یئمه آشئ.

هر کس اوْز جیبینه گؤره. هر کس گلیرینه گؤره خرجله‌مه‌لیدیر. هر کسه‌نین بیر ایشی وٙار. [هر کسی را بهر کاری ساخته‌اند].	یاخشیٔلیق، یاخشیٔلیق‌دان گلر. یادا یاریٔاجان، قودیٔه دیبینه‌جن. یاراماز قوْنشونون، یٔددی قوْنشویا ضرری وٙار.
یاز اکینچی، قیٔش دیلنچی. یاش دا قورو ایله یانار. یاش دا قورونون اوْدونا یانیر. یاغلادیٔم، زاغلادیٔم قوردون آغزیٔن باغلادیٔن. یاغمادان گوٚروٚلدمه. یاغیٔش‌دان چیٔخیٔب، یاغمورا دوٚشمک. [از چاله در آمدن به چاه افتادن]. یاغیٔشدان قورتاردیٔق دامجیٔیا راست گلدیک. یالان تئز آیاق توتار، یٔریمز. یالانچیٔ تاماهکاریٔ آلدادار. یالانچیٔنیٔ منزیلینه قدەر قوْوٙارلار. یالیٔغیٔن نه‌سی وٙار، وٙئره یوْلوغا. یامان قوْنشو، یامان آروٙاد، یامان آت، بیریندن کوٚچ، بیرین بوْشا، بیرین سات. یامان گوٚنوٚن عوٚمروٚ آز اوْلار. یانان یٔردن توٚستوٚ چیٔخار. یانان یٔرده اوْت بیتمز. یانانا یانماق گرک. [دلسوخته را باید	معرکه است]. یٔددی گوْیٔده بیر اولدوزو یوْخدور. یٔری بوْشدور، بوْش اوْلماسیٔن. یٔئیین آت اوٚزوٚنه قامچیٔ وٙوردورماز. یوْخاریٔ توٚپوٚرسه بیٔغدیٔر، آشاغیٔ توٚپوٚرسه ساققال. یوْخاریٔدا آللاه، آشاغیٔدا سن. یومورتاسیٔ ترس گلن توْیوق کیمی، بیر یٔرده قرار توتا بیلمیردی. یوْرغانیٔنا باخ، آیاغیٔنیٔ اوزات. یوٚز باشیٔنیٔن شاهیدی چاوْوش اوْلار. [به روباه گفتند شاهدت کیست، گفت دمم]. یوٚز اوْلچ، بیر بیچ. یوٚز گوٚن یاراق، بیر گوٚن گرک. یوٚز ماما یٔغیٔلا، گوٚج دوْغانا دوٚشر. یوْغون ایشگلینجه، نازیک اوٚزوٚلر. یوٚک اگنده، داش قریب‌لیگه دوٚشر. [بار که کج شود، سنگپاره نایاب گردد]. یوْخون اوٚزوٚ قارا اوْلسون. یوْلچو یوْلوندا گرک.

دلسوزی کرد]. یایـین آتلاماسیٔ، قیشین اوْماجیٔ. یئتمیشینده اؤیره‌نن، گوْروندا چالار. یئته‌نه یئتر، یئتمه‌یه‌نه داش آتار. [خرمگس	یومورتایا قولپ قوْیماق. یئیولمامیش قاشیق کیمی، اؤزوْنوْ اوْرتایا آتماق. یـئخیلانا گوْلمزلر.

بیتکی درمان‌لار

خالخال- آلانکش

توْپلایان: اردشیر نصیری (خانیم خئیره نیسا دیلیندن)

۱–آت آلماسیٔ at almasi بیر نوْوْ میئیوه‌دیر. دؤیرلر، ایسهال اوْچوْن فایدالیٔدیر. **۲–آت آلماسیٔ (آت گوْتی) at almasi** کوْکوْنوْ قایناداراق، بؤیرک وْ مثانه‌ده داشیٔ اوْلسا اریدیب سالار. **۳–آردیج ardıc** بیر نوْوْ آغاجدیر. دملرلر گوْز آغریٔیا وْ سوْیو ایت دیرسه‌یینه خئییردیر. **۴–آلبالیٔ سایاغیٔ albalı sayağı** دملنر سانجیٔیا خئییردیر. **۵–اریک آغاجیٔنین کیتیرگه‌سی ərik ağacının kitirgəsi** دیش آغریٔسینا خئییردیر.	**۸–اوشقون uşqun** اوشقون قابیٔغیٔنین سویو قاش توْکوْنه خئییردیر. **۹–اوْوه‌لک üvələk** بدنین کوْپوْن آلار. دری کوْپوْشگه‌ینده وْ قاشیناندا دمله‌ییب ایچرلر. **۱۰–اوْوه‌لک (آش تره‌سی)** ده‌نین دمله‌ییب ایچرلر. تیتره‌مه یه درماندیر. قوْرخان آداما ایچیردرلر. **۱۱–اییده آغاجیٔنین قابیٔغیٔ iydə ağacının qabığı** بدنده شیشن بیر عوْضوْن اوْستوْنه باغلاسالار، ساغالدار. **۱۲–بابانک babanək** گوْلوْ سانجی، سینه آغریٔسیٔ وْ بوْغاز گلمه‌سینه خئییردیر. **۱۳–باتبات کوْکوْ batbat kökü**

۶–امه کؤمه‌جی əmə köməci دؤیؤ ایله یئسن جانئ یوموشالدار. **۷- اؤزرریک** üzərrik اؤزرلیک، توْستوْسوْ اعصاب اوْچوْن خئییردیر.	مؤعیّن فوْرمالاردا حب کیمی قاییرارلار. دوْغماق ایستەمەیَن قادئنلار قاباقدان شییاف کیمی مصرف ائدرلر. دوْغمائین قاباغئین آلار. **۱۴–باغا سوْموْیوْ** bağa sümüyü
توْسباغا سوْموْیوْنوْ دؤیرلر، آت یاراسئنئ ساغالدار. باد–ی فتق اوْچوْن خئییرلیدیر. **۱۵–بالدیرقان** baldırqan دەنی سارئمساقلا قاینادارلار،ترلەمەیَن آدامئ ترلەدر. قولونجا خئییردیر. **۱۶–بئش بارماق** beş barmaq بئش یارپاق دا دئییلر، بوْتوْن یارالار اوْچوْن خئییردیر. **۱۷–بزەرئین یاغئ** bəzərəyin yağı عادت اوْلان قادئنلارا خئییرلی‌دیر. **۱۸–بنؤوْشه گوْلوْ** bənövşə gülü گؤز دامارلارئنا خئییردیر. گوْجلندیرر. **۱۹–بوروق بوروق اوْتو** buruq buruq otu بئل آغرئسئنا درماندئر. قاینادئب پارچا اوْسته یاخارلار، بئله باغلارلار توْختادار. **۲۰–بوْغاناق** boğanaq تیکانلئ اوْتدور تر چاغئندا یئییلسه اورەگی گوْجلوْ ائدر. **۲۱–بولاق اوْتو** bulaq otu دوْغان	ایچری‌سی دوْلو دەن اوْلور. سوْیون بورونا سئخاسان سینەزیته خئییردیر. **۲۴–بوْیاق اوْتو** boyaq otu اوْنون کؤکوْ یومورتا سارئسئ ایله بیرلیکده قوْل قئچ سئئیغئنا خئییردیر. **۲۵–بوْیما دەرەن** buyma dərən بوْتوْن بدنده‌کی یئل‌لری آرادان آپارار. سانجئیا خئییردیر. **۲۶–بیله‌لیک** biləlik کوْلدا اوْلار. یومورو یومورو، خیردا خیردا اوْلار. گؤبگی دوْشنه خئییردیر. **۲۷–پینتی گوْەنی‌نین گوْلوْ** pinti gəvəninin gülü تنگ نفس اوْچوْن فایدالئدئر. **۲۸–تانک اوْتو** tank otu ایکی اوزون یارپاغئ اوْلور. ایکی یارپاغئئین آراسئندا بیر یومورو گوْلوْ اوْلور. اوْنو آش ایله یئیەرلر. یئمکدن دوْشەنین مئیلی نی چوْخالدار. ایشتاهانئ آچار.

آروْادلار بیر شئیْدن ایرگنسه بیر یئری شیشسه خئیْیردیر.

۲۲–بولاق اوْتو bulaq otu قره یاتاق‌لیغا وْ باشقا دردلره درماندیر.

۲۳–بولوم bulum دؤرد پارچا اوْلور،

۲۹–تره tərə قارئنئ تمیزلر. دردلری آرادان آپارار. سارالانا درماندیر.

۳۰–تورشک turşək قانئ تمیزلر. آغیز آغرئسئنا وْ بوْغاز آغرئیا وْ معده‌یه خئیْیردیر.

۳۱–تۆکلۆجه tüklücə معده‌ده اوْلان قارا سوئیو چؤله تؤکر. سانجئ اۆچۆن خئئیرلیدیر.

۳۲–جعفری cə`fəri قانئ چوْخالدار. قوْخو وْ ایی‌لری آرادان آپارار.

۳۳–جئرجئر گوْن گۆلۆ cırcır gəvən gülü ده‌ملرلر سانجئ اۆچۆن خئئیرلیدیر.

۳۴–چوْل بزه‌ره‌گی çöl bəzərəgi معده یئلی، یئغاریئنئ آرادان آپارار.

۳۵–چیله داغ (چیله داق) çilədağ قوئروق یاغئیلا بیرگه دؤیۆب، ایری بیتن سئیئق سوْموْیۆن سئیندئغئ یئره باغلارلار. دۆیۆنۆ اریدر.

۳۶–ختمی گۆلۆ xətmi gülü بدنی چیرکلردن تمیزلر. سوْیوق دیْمه‌ده سینه‌نی یوموشالدار.

۳۷–خشه اوْتو xəşə otu حئیْوانئ کؤکلدر.

اوْلور. قابئنئ دؤیرلر شکرله وْ سۆدله قارئشدئرئیب کؤرپه اوشاغا وئررلر. اوشاغئ ساغلام ائدر وْاختئندا یاتار.

۴۰–داغ نانه‌سی dağ nanəsi ده‌ملرلر معده‌نین کؤپۆنۆ آلار.

۴۱–دامارجا damarca اوزون وْ ده‌نلی اوْلور. دملرلر اۆرک آغرئسئنا وْ یارایا خئیْیرلی اوْلور.

۴۲–زنجفیر zəncəfir زنجفیل، تزه اوْلان اوشاغئن یائئن چئرتارلار زنجفیرقوْیارلار. قره قان گلر داها باوْاسیر توتماز. بؤیۆکلر گرک اؤزلری ایشیئه قابا سوْنرا ایچینده اوْتورا، دۆزه‌لر.

۴۳–زیره کۆپ zirə küp قارئن آغرئسئ اۆچۆن فایدالئدئر. بوروندان قان آچئلسا قورودار.

۴۴–زیرینج zirinc یاغلئ خؤرک یئسه‌ن، زیرینج یئسه‌ن راحاتلئق گتیرر.

۴۵–سۆپۆرگه süpürgə قوربان آئینندا

۳۸–داش گۆلۆ daş gülü داشدا بیتر. قاییٖنادارلار ایچرلر، بئل دیسکی خسته‌لیینه خئییردیر. **۳۹–داغ خاشخاشیٔ** dağ xaşxaşı بۆزمه قابیٔ اوْلور. ایچینده نارئن ده‌نلری	آجارلیٔسئین زیگیله چکرلر یاٌخشیٔ ائدر وْ یاٌندیراسان حئیوان امجگی گلسه قایتارار. **۴۶–سوْتدوْیٔن** sütdüyən بیر اوْتدور یاٌرایا خئییردیر. **۴۷–سودا بجریلن نانه** suda
bəcərilən nanə قولونج وْ آیریٔلار اوْچوْن خئییرلیدیر. **۴۸–سوْمورقان** somurqan اوجا، نارئن وْ توْکلوْ اوْلور. آغ وْ ساریٔ رنگده گوْللری اوْلور. ایچلرینده شیرین سو اوْلور. اوْرگی گوْجلوْ ائدر. **۴۹–سؤیوْد یاٌرپاغیٔ** söyüd yarpağı اوشاق هسبه‌سینه خئییردیر. اوشاغیٔ سؤیوْد یاٌرپاغیٔندا یاتیٖردارلار. **۵۰–سهلاب اوْتو** səhlab otu کؤکوْنوْ دؤیوْب یٔئسن اؤسگوْرمه باشقا دردلره خئییردیر. **۵۱–سیٔیری قویٔروغو گوْلوْ** siyri quyruğyu gülü قورودوب ده‌ملرلر.یوْز درده درماندیٔر. **۵۲–شاه بیزک** şahbizək وْ یا بالا دوْن (baladon) قارئن آغریٔسئینا، قولونج وْ دالاق وْ قره اؤسگوْره‌گه درماندیٔر. **۵۳–شاه تره** şah tərə قانیٔ	توْختادار. **۵۵–شوْوه‌ره‌ن** şüvərən قیٔزدیٔرمانیٔ آلار، عصبلری توختادار، یوموشاقلیٔقدیٔر. **۵۶–شیرین بیان** şirin bəyan معده آغریٔسئینا وْ معده یاٌراسئینا خئییردیر. قولونج آغریٔسئینا درماندیٔر. **۵۷–شیرین گیله** şirin gilə سوْتوْنوْ ساققیٔز ائدرلر. دیشلره خئییردیر. **۵۸–قاپاقلیٔجا** qapaqlıca ایسلادیٔب ایچرلر. باغیٔرساقلاریٔ یوموشالدار. **۵۹–قارا بزه‌رک** qara bəzərək آریٔق اوْلانلارا خئییردیر. وْ سس توتولمایا وْ بوْغاز قوروماسئینا درماندیٔر. **۶۰–قارنیٔ یاٌریٔق** qarnı yarıq کسیله‌ن یاٌرا یٔئرینه سؤیونو وْورسان قانیٔ قورودار، ساغالدار. **۶۱–قاز آیاغیٔ** qaz ayağı ایشتاها آچاندیٔر. قانیٔ تمیزلر. بؤیرکلری تمیزلر. **۶۲–قره آغاج قابیٔغیٔ** qərə ağac

تمیزلر.دالاغئ ایشه سالار. بدن آغئرلاشاندا خئییردیر. معده‌نی توختادار.

۵۴–شاه تره‌سی şah tərəsi ده‌ملرلر. خئینا ایله باشا یاخارلار. ده‌رینی و تۆکۆ یاخشئ ساخلار. معده‌یه سو دۆشسه

qabığı قایناديب سوئیو ایله خمیر ائله‌سن چئبان و یارا اۆسته قویسان چیرکی آلار.

۶۳–قره شنگی qərə şəngi قایندارلار. ده‌مروُن، گۆن یانئغئنا،

کئچل‌لیگه و تۆک تؤکۆلمه‌یه خئییردیر. عادت اوْلان خانیملارا خئییردیر.

۶۴–قره گوْه‌ن کیتیرگه‌سی qərə gəvən kitirgəsi ایلیکلری گۆجلندیره‌ر. اۆره گین بندینی یوْغونلادار.

۶۵–قره گیله qərə gilə مئیوه‌ سی قانئ تمیزلر. آغاجئ اوزون اولار.

۶۶–قشنگی qəşəngi چیرکلری آرادان آپارماق اۆچۆن خئییرلیدیر. قایناديب سوئیونو ایچرلر. بدنین ایچ قوخولارئن آپارار.

۶۷–قمیش qəmiş مال حئیوانئن بدنینده چیرک اوْلسا تمیزلر.

۶۸–قوش اۆزۆمۆ quş üzümü کۆرک آغرئسئ اۆچۆن خئییرلیدیر. قانئ تمیزلر.

۶۹–قوش ایبه‌یی quş əpbəyi قارقادیلی، دۆگۆ ایله پیشیریله خسته‌لره فایدالئ اوْلار.

۷۰–قوش قونماز quş qonmaz بیر

قایندارلار باواسیله خئییردیر. حئیوان یاراسئنا قورد دۆشسه درمان ائدر.

۷۳–کاسنی (گؤی چیرتیق) kasni (göy çırtıq) قیزدیرمایا خئییردیر. قانئ تمیزلر. بؤی/ره‌ک و دالاق اۆچۆندۆر.

۷۴–کاسیب نوخودو kasıb noxudu دالاق، روماتیسم و بؤیره‌ک داشلارئنا و قان آزلئغئنا و ورم اۆچۆن درماندئر. بؤیره‌ک و مثنه اۆچۆن درماندئر.

۷۵–کندیر گوه نینین کؤکۆ kəndir gəvəninin kökü اوْنون بیر ایل قاباقدان دریلمیشی‌نی و بیر ایل قازئلان سۆپۆرگه اوْتو و سوْغان قابئغئنئ قایناديب سوئیونو دوْغمایان قادئنلارا وئره‌سن خئییردیر.

۷۶–کهلیک اوْتو kəhlik otu ده‌ملرلر. سوْیوق دئیمه‌نی و ایچ زیگیل‌لرینی آرادان آپارار.

۷۷–گاوی گۆل زبان gavi gül

تیکانلیٔ اوْتدور. یاندیرییب کوْلوْنوْ یائیق یاراپا قویارلار، ساغالدار. ۷۱–**قویماق quymaq** یاغلا اونو قاتیب پیشیره‌رلر. سوْزه‌نکلی آداملارا خئییردیر. ۷۲–**قیلینج اوْتو qılınc otu** قاتیقلا	zəban قانیٔ دورولدار. اوجالیغیٔ اوْن سانتدیر. باشدا اوْچ گوْلوْ اوْلور. سودا ده‌ملرلر. ۷۸–**گزنه gəznə** نارئین تیکان اوْت پلوْوْلا یئیه‌رلر. معده‌یه وْ اوْرگه خئییردیر.
۷۹–**گؤبه‌لک göbələk** معده آغرئیاندا توْختادار. ۸۰–**گؤیٔ آتیٔن سوْتوْ göy atın sütü** لالابند اوْتو وْ ساریٔ گوْل کی، گیلدیک تیکانیٔ کیمی اوْلور وْ ایلان قابیٔغیٔنیٔ بو سوْتده قایناسا ایت ساراطانینا خئییردیر. اوْنو آرادان آپارار. ۸۱–**گوْنه باخان اوْتو günə baxan otu** ائنلی یارپاقلاریٔ اوْلار آشلا پیشه اوْره‌ک آغرئیسئنا وْ یاراپا خئییردیر. ۸۲–**گوْه‌ن کیتیرگه‌سی gəvən kitirgəsi** یومورتا ساریٔسیٔ ایله بیرگه باش توْکوْنه وْ باش دریسینه خئییردیر. ۸۳–**گؤیرچین قانادیٔ göyərçin qanadı** سویٔون توتارلار. تره‌یه اوْخشار اوْتدور. گوْزه قان دوْلاندا گوْز پرده‌سینه خئییردیر. ۸۴–**گیرده‌کان یارپاغیٔ girdəkan yarpağı** قایناديب باشیٔ یویارلارتوْکوْن	معده‌یه درماندیٔر. ۸۶–**لالا بند lala bənd** داغدا بیتر. گوْلوْنوْ ده‌ملرلر. آغیز قوْخوسونا درماندیٔر. آغزیٔ سولاندیٔرار، قورویان آغزیٔ سولاندیٔرار. ۸۷–**منی یاددان چیٔخارتما məni yaddan çıxartma** وْ یا گاوْ زبان، دالاق وْ بؤیره‌ک داشیٔ اوْچوْن، بوْغاز آغرئیا خئییردیر. ۸۸–**میرام نوْخودو miram noxudu** ده‌نین قایناداراڵار، اوْره ک آغرئیسئنا خئییرلیدیر. ۸۹–**میسیم آغاجیٔنیٔن قابیٔغیٔ وْ یارپاغیٔ misim** قایناديب ایچرلر. بؤیره‌گه درماندیٔر. ۹۰–**نعنا nə`na** نانه، معده اوْچوْن خئییرلیدیر. ۹۱–**نوْوْروز گوْلوْ novruz gülü** ده‌ملرلر. سوْت امه‌ر اوشاق قوساندا

توْکوْلمه‌سینین قاباغئین آلار. توْکوْن بیتمه‌سینه خئییردیر.

۸۵–گیلدیک gildik کته‌للی (قابئقلئ) گوْلوْ اوْلار ایچینده ایری ده‌نلی ده‌ملرلر اوْرکده لکه‌لره خئییردیر. ده‌نی ایله یئییلر.

ایچیرده‌رلر، خئییرلی اوْلار.

۹۲–هوْوْ یارپاغئ hov yarpağı
اوْنون ده‌نینی کره ایله قاتیب یئیه‌رلر. ننه کالاسئندان اوشاقدا قورد اوْلسا دفع ائله‌ر. یارانئ ساغالدار وْ چیرکی آرادان آپارار.

۹۳–هوْه جوْوْه həvə cüvə چمن اوْتونا اوْخشار. یئر کؤکوْ زوغونا اوْخشار. زوغو اوْلار. سودا قالسا قان کیمی اوْلار. آغئر یارالارا وْورسان قائینئ قورودار.

۹۴–یارپوز yarpuz یارپیز، ده‌ملرلر. سوْی/وق دیْمه اوْچوْن وْ بوْتوْن چیرکلر اوْچوْن خئییرلیدیر.

۹۵–ائرکئک چارشودون ده‌نی erkek çarşudun dəni دمله‌ییب ایچرلر. بدن گیزیلتی‌سینه وْ اعصابا خئییردیر.

۹۶–یئمیشان گوْلوْ yemişan gülü ده مله‌نر، بوْتوْن سانجیْلارا خئییردیر. مئیوْه‌سی قارا سویو چوْله توْکر.

۹۷–یوْل اوْتو yol otu یوْلون آلت وْ اوْستوْنده بیتیر. پیلوْوْا قاتارلار. معده یاراسئنا وْ بدن کسیگینه خئییردیر.

۹۸–یوْنجا گوْلوْ yonca gülü پیْچاق کسسه، دوْیوْب اوْستوْنه قوْیارلار. یارائین قائین قورودار.

خوْراسان توٚرکلری‌نین دیلی
ایکینجی بوٚلوٚم

توْپلایان: اسماعیل نعمتی پایدار

گئتمک فئعلی‌نین سرولایت‌جه صرفی

موٚضارئع /لهجه	ادبی	گله‌جک /لهجه	ادبی
۱–گئدیره‌م	گئدیرم	۱–گئده‌ره‌م	گئده‌رم
۲–گئدیره‌نگ	گئدیرسن	۲–گئده‌ره‌نگ	گئده‌رسن
۳–گئدیری	گئدیر	۳–گئده‌ر	گئده‌ر
۴–گئدیریک	گئدیریک	۴–گئده‌ره‌ک	گئده‌ریک
۵–گئدیرینگس	گئدیرسینیز	۵–گئده‌رینگس	گئده‌رسینیز
۶–گئدیرلن	گئدیرلر	۶–گئده‌رلن	گئده‌رلر

نقلی کئچمیش /لهجه	ادبی	اوزاق کئچمیش /لهجه	ادبی
۱–گئدوٚواٚم	گئت‌میشم	۱–گئدودوم	گئت‌میش‌دیم
۲–گئدوٚواٚنگ	گئت‌میش‌سن	۲–گئدودونگ	گئت‌میش‌دین
۳–گئدوٚوْدی	گئدیب‌دیر	۳–گئدودو	گئت‌میش‌دی
۴–گئدوٚواٚک	گئت‌میشیک	۴–گئدودوک	گئت‌میش‌دیک
۵–گئدوٚواٚینگس	گئت‌میش‌سینیز	۵–گئدودوینگس	گئت‌میش‌دینیز

۶-گئدۆوْدیلن	گئدیب‌لر	۶-گئدودولن	گئت‌میش‌دیلر

ایستیمراری کئچمیش /لهجه	**ادبی**	**ساده کئچمیش /لهجه**	**ادبی**
۱-گئدیردیم	گئدیردیم	۱-گلدیم	گلدیم
۲-گئدیردینگ	گئدیردین	۲-گلدینگ	گلدین
۳-گئدیردی	گئدیردی	۳-گلدی	گلدی
۴-گئدیردیک	گئدیردیک	۴-گلدیک	گلدیک
۵-گئدیردینگس	گئدیردینیز	۵-گلدینگس	گلدینیز
۶-گئدیردیلن	گئدیردی‌لر	۶-گلدیلن	گلدیلر

سرولایت فوْلکلوْروندان اؤرنکلر

۱-تیلکی دلیگینه سیغمەز قوییروغونا بیر قاوْوق (چؤل سوْپوْرگەسی) باغلییار. (توْلکوْ یوواسئینا سئغماییر قوییروغونا سوْپوْرگه باغلاییر).

۲-اوْ نەدیء کی، داما گیرنده قوییروغونان توتارانگ قوییروغو یوْزوْلر اؤزوْ ده گئدەر داما. کیشمیش. (اوْ نەدیر داما (آغئزا) گیرنده قوییروغوندان توتسان قوییروغو اوْزوْلر اؤزوْ ده گئدەر داما).

۳-خوْروزون اگر رەیی اوْلسون یوْل گئدەنده چاغیرار. (خوْروزون رەیی اوْلسا یوْل گئده گئده بانلار).

۴–چوْپانین اگر رەیی اوْلسون تکەدن سوٚت ساغار. (چوْبائین رەیی اوْلسا تکەدن سوٚت ساغار).

۵–سۇزۇ آغزئندا بیشیر بعدن دوٚشوٚر. (سۇزۇ آغزئندا بیشیر سوْنرا دیء).

۶–مینگ کی، داغ بەلند اوْلسون، یوْلو جۇلگەیه دوٚشیء. (داغ مین ده اوجا اوْلسا یوْلو اوْوائیغا دوٚشر).

۷–مینگ هردەنین باشی بیر هرده کسی. (مین تپەنین باشئن بیر تپه کسر).

۸–روپ دییەر رابده دی راب دییەر روپ‌دەدی شاراپ شوروبدەدی. (روپ دئییر راب‌دادئر راب دئییر راپ‌دادئر بیلمیرلر کی، شاراپ شوروب‌دادئر).

۹–اوْت‌دن کیل، کیل‌دن اوْت. (اوْتدان کوٚل، کوٚلدن اوْت توٚرەیر).

۱۰–یتی سیچەن یئرده وْوریرلن. (ایتی سئچان یئرده وْورارلار).

۱۱–دالدان داش آتانگدوْپپوغدان دگئر. (دالدان داش آتسان توْپوقدان دیر).

اوْخوماقلاردان اوٚرنکلر

–کوٚچەدن کئچیرەم فرت توْخویا، قیزینی بئرمیه جانیمی یاخییا. (کوٚچەدن کئچیرەم پارچا توْخویور، قیزینی وئرمەییر جانیمی یاخئر).

–اوْ یانا باخئرام توٚتوٚندیء، بو یانا باخئرام توٚتوٚن‌دیء، آلمالارئم بوٚتوٚن‌دیء. (اوْ یانا باخئرام توٚستوٚدوٚر، بو یانا باخئرام توٚستوٚدوٚر، آلمالارئم بوٚتوٚن‌دوٚر).

–یاغئش یاغر سئل گلر، تماشاسینه ائل گلر.

بئداق (بیر داغ) هر نه بەلند (اوجا) اوْلسون، یوْل دوٚشوٚب اوٚستوٚنه گلر.

اوٚچوٚنجوٚ بوداق

درگز، شیروان، قوچان، کلات نادر شهرلری، هابئله مشهد کندلرینده بیر نئچەسینین دیل‌لری اوٚزەللیکلری:

۱–نون غونّه‌دن (گ) سسی دۆشۆب تکه تۆک، بعضن چوْخ آز قالئیر.

۲–صایٛیت‌لر ۹ دور.

۳–آز چوْخ خراسان تۆرکجه‌سینین اؤزللیگی گؤزه چارپئیر. بونونلا بئله دائیشئقلاریٔ آذربایٛجان دیلینه چوْخ یٛاخئین‌دئیر.

درگز لۆغت‌لریندن نۆمونه

ایدیش / قاب قاشئق	ال / ال
سۆمه‌یٛ / سۆمۆک	قوْیٛین / قوْیٛون
بئرماق / بارماق	چینگ / چیگین
بورون / بورون	آسمان / گؤیٛ
آته / آتا	آیٛ / آیٛ
دری / دری	یٛئر / یٛئر
آل / آلئین	گۆن / گۆن
گؤز / گؤز	دال / دالیٔ
سوئز / سؤز	دیرسک / دیرسک
قاپی / قاپیٔ	ساققال / ساققال
آغز / آغئیز	ایسسی / ایستی
دیل / دیل	اؤنگ / اؤن
اۆچ / اۆچ	یٛولدوز / اولدوز
گؤنس / کؤکس	درخت / آغاج
قارئن / قارئین	سوْیٛوخ / سوْیٛوق
اۆز / اۆز	کئرپی / کیرپیک
اۆره یٛ / اۆره‌ک	سیبیل / بئغ

چوْپیت / اوشاق اسگی‌سی   کاته / بؤیۆک
بوْیْن / بوْیون   ائسی / ائشیک
چیمچیق / سئرچه   دیز / دیز
قولاق / قولاق   پولوت / بولوت
دوْداق / دوْداق   چؤل / چؤل
نه‌نئیْ / آنا   دئیرناق / دئیرناق
قاتیق / قاتیق   چؤره‌یْ / چؤره‌ک
قوْمز / یوموروق   کؤش / باشماق، کفش
توْک / توْک   یوْرونچا / یوْنجا

گئتمک فئعلی‌نین درگزجه صرفی

کئچمیش /لهجه	ادبی	ایندیکی /لهجه	ادبی
۱–گئتدئم	گئتدیم	۱–گئده‌من	گئدیرم
۲–گئتدین	گئتدن	۲–گئده‌سن	گئدیرسن
۳–گئتدیء	گئتدی	۳–گئده‌دیء	گئدیر
۴–گئتدیْ	گئتدیک	۴–گئده‌میز	گئدیریک
۵–گئتدیز	گئتدینیز	۵–گئده‌سیز	گئدیرسینیز
۶–گئتدیلر	گئتدیلر	۶–گئده‌لـله	گئدیرلر

نقلی کئچمیش /لهجه	ادبی	اوزاق کئچمیش /لهجه	ادبی
۱–گئدئبه‌ن	گئت‌میشم	۱–گئدوْودئم	گئت‌میش‌دیم
۲–گئدیسن	گئت‌میش‌سن	۲–گئدوْودین	گئت‌میش‌دین
۳–گئدیدی	گئدیب‌دیر	۳–گئدوْودیء	گئت‌میش‌دی

۴-گئدیبیز	گئت‌میشیک	۴-گئدوْودی	گئت‌میش‌دیک
۵-گئدیسیز	گئت‌میش‌سینیز	۵-گئدوْودیز	گئت‌میش‌دینیز
۶-گئدیدیلر	گئدیب‌لر	۶-گئدوْودیلر	گئت‌میش‌دیلر

گله‌جک / لهجه	**ادبی**
۱-ایستی‌ءمن گئدئم	ایستیرم گئدم
۲-ایستی‌ءسن گئده‌یٛن	ایستیرسن گئده سن
۳-ایستئیٛده گئدسئن	ایستیر گئده
۴-ایستئیٛمئز گئده‌یٛ	ایستیریک گئده‌ک
۵-ایستئیٛسئز گئده‌یٛز	ایستیرسینیز گئده‌سینیز
۶-ایستئیٛدیلر گئدسیلر	ایستیرلر گئده‌لر

گله جک /لهجه	**ادبی**
۱-گئده‌رمن	گئده‌رم
۲-گئده‌رسن	گئدرسن
۳-گئده‌ر	گئده‌ر
۴-گئده‌رمئز	گئده‌ریک
۵-گئده‌سئز	گئده‌رسینیز
۶-گئده‌رلر	گئده‌رلر

درگز فوْلکلوْروندان اؤرنکلر

-اؤلمه ائششگیم یازدا یوْرونجا چیخه‌ر. (اؤلمه ائششگیم یازدا یوْنجا چئخار).

–بئر گؤزۆ ائشیریقه باخار، بئر گؤزۆ منشیریقه باخار. (بیر گؤزۆ مشریقه باخئیر، بیر گؤزۆ مغریبه–چئری آداما دئیٖلیر).

بیر نئچه دؤردلۆک

بیر حیٖەط آلیٖب بن اوٚن ایکی زینه	(بیر حیٖاط آلمیٖشام اوٚن ایکی پیلله)
زینەدن چیخەدیٖ اللری خینه	(پیللەدن چیٖخاندا اللری حنا)
من قوٚربانام کوٚشونون میخینه	(من قوربانام باشماغیٖئین میٖخیٖنا)
نەنەیٖن منه قوربان، من اؤزۆم سنه	(نەنەن منه قوربان، من اؤزۆم سنه)

بیر حیٖەط آلیٖبن بیر یٖانی یٖوٚخدیٖ
بیر درده دۆشۆبن درمانیٖ یٖوٚخدیٖ
بو درددن قورتارسئم ارمانئم (آرزو) یٖوٚخدیٖ
نەنەیٖن منه قوٚربان، من اؤزۆم سنه

باغیمیزدئن باغئزه ریشەدیٖ
گۆن اوٚنده چیخەدیٖ، مونده دۆشەدیٖ
عاشیق اوٚلماق اوٚغلان قیزه پئشەدیٖ
نەنەیٖن منه قوٚربان، من اۆزۆم سنه

تاپماجا

کیشگینه قازان، آشی مزەلی. گیردکان. (دئنقئلئ قازان، آشئ مزەلی).

قوچاندان اؤرنکلر

تۆک / تۆک	آغیشقه / پنجره
قئیل / قئیل	ایس / ایئ

اؤنگ / اؤن	کیلته / بؤرک
دؤش / دؤش	دووٛار / داوٛار
گؤنس / کؤکس	ییغلاماق / آغلاماق
دالباش / چیگین	کاته / بؤیۆک
سۆمه‌ک / سۆمۆک	قوْنداق / قوْنداق
بارماق / بارماق	قوْیون / قوْیون
بورون / بورون	قوْمموز / یوموروق
درریء / دری	آل / آئین
گؤز / گؤز	ایشیک / قاپیٔ
آغز / آغیٔز	دیل / دیل
اۆچ / اۆچ	قارن / قارئین
اۆز / اۆز	اۆره‌ک / اۆره‌ک
بوْیون / بوْیون	قوش / سئرچه
قوْلاق / قولاق	دوْداق / دوْداق
قاتئیق / قاتئیق	دئرناق / دئیرناق
چؤره‌ک / چؤره‌ک	ایدیش / قاب قاشئیق
دۆیه / دوه‌ْ	کؤش / آیاق قابیٔ، باشماق
دوْغماق / دوْغماق	قوزلاماق / دوْغماق
چوْپیت / اوشاق اسگی‌سی	

گلمک فئعلی‌نین صرفی

۱- گلدیم / گلدیم

۲- گلدیء / گلدین

۳- گلدی / گلدی

۴- گلدیک / گلدیک

۵- گلدیٚیز / گلدینیز

۶- گلدئلن / گلدیلر

مثل، دئییم

یٛاخشی مالیم یٛامان گوٚنوٚم.

داغداکی گلدی باغداکین قوْوْهله‌دی. (قوْواٚلادئ)

قوچان شهری‌نین محمد آباد کندیندن اوٌرنکلر(یٛئرلی سوٌزلر)

قولاق / قولاق	قئی‌ٛنه / قایٛین آنا
ال / ال	قایٛناتا / قایٛین آتا
آیٛاق / آیٛاق	قایٛین / قایٛین
باش / باش	بالدوز / بالدئز
بورماق / بارماق	باجه / باجاناق
گوٌز / گوٌز	خلیء / خالا
کئرپیک / کیرپیک	بوْیٛی / عمه، بی‌بی
ایز / اوٚز	عم / عمی
آغئز / آغئز	گوٌردئم / گوٌردوٚم
قئل / قیٛل	چوٌره‌ک / چوٌره‌ک
بوْیٛن / بوْیٛون	آت / ات، آت
دوٌش / دوٌش	سوٚت / سوٚت
قاش / قاش	پئیٛنئر / پنیر
گئت / گئت	مسگه / کره
گئتمه / گئتمه	قاتئق / قاتیٛق
یٛیء / یٛیء	قوْیٛن / قوْیٛون

دیء / دیء	گئچی / کئچی
دئمه / دئمه	ارگک قوزه / ائرکک قوزو
ائپئم / اؤپۆم	دیشی قوزه / دیشی قوزو
تۆلکه / تۆلکۆ	قوزه / قوزو
اوْغول / اوْغلان، اوْغول	سئغئر / سیغیر
قئز / قیز	دۆوْیْ / دوْه
خاتئن / خاتئن	چاپ / قاچ
کیشی / کیشی	یوْل / یوْل
قارداش / قارداش	یوْل گئده‌ک / یوْل گئده‌ک
باجی / باجئ	توْق / توْیوق
بوآ / آتا	قورت / قورد
انه / آنا	یاغئش / یاغئش
یاغار / یاغار	اؤلماغ / اؤلمک
غار / قار	قتر / قاطار
سو / سو	کاته / بؤیۆک

مثللردن اؤرنکلر

۱–هر کئم اؤز ولایت‌ینین قوردئدیْ. (هر کیمسه اؤز اؤلکه‌سینین قوردودور).

۲–قترده نر اوْلسون یۆک یئرده قالمس. (قاطاردا (دوْه) بیر ارکک او.لسا یۆک یئرده قالماز).

۳–عاشئق دئیه‌ر دوْرئنده‌ن گوْهرئنده‌ن، مجلئسده یئرنینگ تانیء دئمه‌سئلن تور مانده‌ن. (عاشئق دئیه‌ر دۆرۆندن گؤوْهریندن، مجلیسده یئرینی تانئ دئمه‌سینلر بوردان دور) .

<u>قوچان شهرینین قوشخانا قصبه‌سی‌نین زیده‌ر آدلئ کندیندن اؤرنکلر</u>

به‌بو / آتا	قارداش / قارداش

باجی / باجیٔ　　　ائنگ / اؤن

اؤز / یؤز (سائیٔ)　　　قیل / قئیل

انئیٔ / آنا　　　تؤک / تؤک

گلمک فئعلی‌نین صرفی

کئچمیش /لهجه	ادبی	نقلی کئچمیش /لهجه	ادبی
۱-گلدئم	گلدیم	۱-گلئببه‌م	گلمیشم
۲-گلدئنگ	گلدین	۲-گلئؤسه	گلمیش‌سن
۳-گلدیء	گلدی	۳-گلئبدیء	گلیب‌دیر
۴-گلدیغ	گلدیک	۴-گلئب‌بئز	گلمیش‌ایک
۵-گلدئنز	گلدینیز	۵-گلئؤسئز	گلمیش‌سینیز
۶-گلدئله	گلدیلر	۶-گلئبدئله	گلیب‌لر

گله‌جک

۱-گلرمه / گلرم

۲-گلرسه / گلرسن

۳-گلر / گلر

۴- گلرمئز / گلریک

۵-گلرسئز / گلرسینیز

۶-گلرله / گلرلر

<u>مشهد – قوچان آراسیٔ ینگه قلعه آدلیٔ کندین لهجه‌سیندن اؤرنکلر</u>

سیمه‌ک / سؤموٚک　　　اؤز / اؤز

بئرماق / بارماق

بئرین / بورون

درریء / دری

گؤز / گؤز

قیل / قئیل

توٚک / توٚک

آلل / آلئین

سؤز / سؤز

دیش / دیش

ائشیک / قاپیٔ

دیل / دیل

اوٚچ / اوٚچ

آغز / آغئیز

گؤنس / کؤکس

قارن / قارئین

ایرەیٔ / اوٚرەک

بوْیٔن / بوْیٔون

قوْش / سئرچه

قولاق / قولاق

دوآق / دوْداق

قاتئق / قاتیٔق

دئرناق / دیٔرناق

نان / چؤرەک

بە–او / آتا

نەنیء / آنا

قوْممئز / یٔوموروق

بئز / بیز

سیز / سیز

اوْله / اوْنلار

گلمک فئعلی‌نین صرفی

کئچمیش/لهجه	ادبی	ایندی/لهجه	ادبی
۱–گلدیم	گلدیم	۱–گلەمن	گلیرم
۲–گلدین	گلدین	۲–گلەسن	گلیرسن
۳–گلدی	گلدی	۳–گلە	گلیر
۴–گلدیک	گلدیک	۴–گلەمیز	گلیریک
۵–گلدیز	گلدینیز	۵–گلەسیز	گلیرسینیز
۶–گلدیلن	گلدیلر	۶–گلەلە	گلیرلر

شیرواندان اؤرنکلر

سۆمەیۡ / سۆمۆک

بئرماق / بارماق

بئرن / بورون

آتیء / آتا

انیء / آنا

درریء / دری

آل / آلئن

گؤز / گؤز

سؤز / سؤز

ایشیء / قاپیٔ

آغز / آغئز

دیل / دیل

اۆچ / اۆچ

گؤنس / کؤکس

قارن / قارئن

اۆز / اۆز

ایدیش / قاب قاشئق

ایرەیۡ / اۆرەک

چوْپئیت / اوشاق اسگی‌سی

بوْیۡن / بوْیون

قوْش / سئرچه

قوْلاق / قولاق

دووٛاق / دوْداق

قاتئق / قاتیق

قوْمبئز / یۆموروق

توٚک / توٚک

قئل / قیل

دئرناق / دیرناق

چؤرەیۡ / چؤرەک

آلبالو / آلچا

ائل / ال

گئتمک فئعلی‌نین شیرواندا صرفی

ساده کئچمیش		نقلی کئچمیش	
۱–گئت‌دئم	گئت‌دیم	۱–گئیببەن	گئتمیشم
۲–گئت‌دین	گئت‌دین	۲–گئیبسەن	گئتمیش‌سن
۳–گئت‌دیء	گئت‌دی	۳–گئیب‌دیء	گئدیب‌دیر
۴–گئت‌دئخ	گئت‌دیک	۴–گئیب‌بیز	گئتمیش‌ایک
۵–گئت‌دیز	گئت‌دینیز	۵–گئیب‌سیز	گئتمیش‌سینیز

۶-گئت‌دیلن	گئت‌دیلر	۶-گئییب‌دیلن	گئدیبلر

اوزاق کئچمیش		مۆضارئع	
۱-گیئیۆم	گئتمیش‌دیم	۱-گیئه‌من	گئدیرم
۲-گیئیۆن	گئتمیش‌دین	۲-گیئه‌سن	گئدیرسن
۳-گیئیۆ	گئتمیش‌دی	۳-گیئه	گئدیر
۴-گیئیۆخ	گئتمیش‌دیک	۴-گیئه‌میز	گئدیریک
۵-گیئیۆیز	گئتمیش‌دینیز	۵-گیئه‌سیز	گئدیرسینیز
۶-گیئیۆلن	گئتمیش‌دیلر	۶-گیئه‌لن	گئدیرلر

ایستیمراری کئچمیش

۱-گئییئه‌م / گئدیردیم

۲-گئییئه‌ن / گئدیردین

۳-گئییئ / گئدیردی

۴-گئییئخ / گئدیردیک

۵-گئییئز / گئدیردینیز

۶-گئییئلن / گئدیردیلر

خراسانین شیروانا آسیلئ دئوٚین آدلئ توٚرک دیللی سکنه‌نین دیلی

خراسانین شیروان شهری‌نین دوٚغوسونون ۱۰ کیلومئترلیگینده دؤرد مین نوٚفوسلو دئوٚین آدلئ بیر توٚرک دیللی کند واٰر کی، دیلی عئلمی، تاریخی جهتدن بیز توٚرکلره اوٚنملی‌دیر. دئمک اوٚلار آذربایجان توٚرکجه‌سی‌دیر. خراسان توٚرکجه‌سی‌نین آغزیله، آذربایجان توٚرکجه‌سی کؤکوٚ لوٚغتلردن علاوه توٚرکمنجه لوٚغت‌لر ده ایشلکدیر.

کوٚلته / بؤرک   چاغا / اوشاق

کۆلەیْ / کۇیْنک		ائلتی / قاییْن خاتیْن
–هابئله تۆرک بوْیاقلیٔ فارسجادان آلیْنمیْش لۆغتلر ده گۆزه چارپیْر.
ریْ / رگ، دامار		روْیه / روده، باغیْرساق
کۇش / آیاق قابیٔ، کفش		جئرراوْ / جوْراب
–صاییْتلردن ایٔ/ایٔـ (ı) صاییْتی گۆزه دیْمیر. اوْنون یئرینه ائـ (e) صاییْتی گلیر.
سئغئر / سیْغیْر		قاششئق / قاشیْق
قاتئق / قاتیْق		ساغلئق / ساغلیْق

–سس اویْغونلوغو پوْزغوندور.اؤرنک اۆچۆن ائـ (e) صاییْتی کلمەنین اوْرتاسیْندا وْ سوْنوندا گله بیلیر.
سئغئر / سیْغیْر		سئپئرگه / سۆپۆرگه		آیدئلئق / آیلیٔ گئجه
هاییْریء /هارا		ایستئیٔمن / ایستیرم

–کلمەنین اوْرتاسیٔ وْ یاخود سوْنوندا گلن (د)، (یْ) اوْلور.
آیْ / آد		آیین نه دیء / آدئین نەدیر		آیْ/ آیْ (فا. ماه)
دوْیاق / دوْداق		ایەخلیء / آداخلیٔ
روْیه / روده		آیام / آدام
–آذربایجان تۆرکجەسینده کلمەنین سوْنوندا گلن قاپالیٔ صاییْتلر ایء (e) دئییلیر.
سینیء / سینی		تۆلکیء / تۆلکۆ		باجیء / باجیٔ
صندلیء / صندلی		ائیْریء / ایْری
–بعضن جۆت هئجالیٔ کلمەلر تکلشیر.
بوْیْن / بوْیون		قارن / قارئین		آغز / آغئیز
بوْغز / بوْغاز		توْق / توْیوق		قوْین / قوْیون
–گاهن سۆز آراسیٔ حرفلر قوْشا گلیر.
ایککه / ایکی		قاششئق / قاشئیق		تککه / تکه (ائرکک کئچی)

قؤرریء / قورو   قوززیء / قوزو

–اینجه دؤداقلانان صائیتلر (اؤ ö، اۆ ü) آز ایشله‌نیر.

سئپئرگه / سۆپۆرگه   ایست / اۆست   ایره‌یٔ / اۆره‌ک

–بعضن کلمه‌لرده‌کی (آ)(اَ) اؤلور.

سه‌مان / سامان   کفتر قورت / کافتار   بامه‌دؤر / بامادؤر

قرغه / قارقا

–نون غونّه آز چوْخ بوروندا دئییلیر.

اؤنگ / اؤن   مینگ / مین   یۆنگ / یون

–هردن سؤزۆن اوّلینده (اَ ə) (ایء e) اؤلور.

فئیتئر / فتیر   پئینئر / پنیر

–کلمه‌نین سوْنونداکیٔ (ک) و (گ) (یٔ) اؤلور.

دیرسیٔ / دیرسک   کۆله‌یٔ / کؤینک   سئمه‌یٔ / سۆمۆک

دؤشه‌یٔ / دؤشک

–جمع علامتینده‌کی (ر) حرفی گاه بوروندا (ن) اؤلور. گاه دا دۆشۆر.

چاغاله / اوشاقلار   اوْله / اوْلار   بئله / بولار

–کلمه‌نین ایلکینده (وْ) (ب) اؤلور.

بار / وْار   بئر / وْئر

–کلمه‌نین اوّلینده‌کی (د) چوْخ یئرده (ت) اؤلور. اسکی فورمون ساخلاییر.

توْققئز / دققوز   تورماق / دورماق   ترق / داراق

توْلیء / دوْلو   توْشان / دوْوْشان   تاشماق / داشماق

–آذربایجاندا اونودولان سؤزلر هردن گؤزه دییر.

سئپئرئندی / خاک انداز   آست / آلت   سئرچک / ناغیل، قیصّه

–مصدر علامتی سس اویغونلوغوندان آسیلیٔ اوْلمایاراق (ماق) دئیر.

تاشئرماق / تاپشیرماق   یئماق / یئمک   گئتماق / گئتمک

–فئعل‌لرین جمع علامتینده (ر) حرفی (ن) اوْلور. اینجه دئییلیر.

آلدئلن / آلدئلار   گتئردئلن / گتیردیلر

–مۆضارئع علامتینده (ایر) یئرینه (ائیٛ) گلیر.

۱–ایستئیٔمن / ایستیرم

۲–ایستئیٔسن / ایستیرسن

۳–ایستئیٛ / ایستیر

۴–ایستئیٔی / ایستیریک

۵–ایستئیٔیز / ایستیرسیز

۶–ایستئیٔلن / ایستیرلر

–نفیٛ علامتی (م) دیر.

ایسته‌مئیٛمن / ایسته‌میرم   ایسته‌مئیٛسن / ایسته‌میرسن

دئوٚین سوٚزلریندن اوٚرنکلر

آلموت / آمرود	قاش / قاش
ائر / ار	یٛاغ / یٛاغ
آته / آتا	یٛاقاج / چوٚپ
آلمه / آلما	دووٛار / داوٛار
اوٚزئم / اوٚزوٚم	دوٚیٔریء / بوٚشقاب
کوٚره‌یٛ / چیگین	مسگه / کره (کوٚردجه)
درخت / آغاج	جوٚآنه / بیزوٚوٛ
ائل / ال	پالئز / بوٚستان
سوٚرئشماق / سوٚروشماق	کاسه / ایستیکان
اوٚیٔنه‌ماق / اوٚیٔناماق	به‌یٔییه / کاسا
ائت / ات	قوٚم / اوٚوٚورد (فا. لپ)
اوٚزئم / اوٚزوٚم	دیفال / دووٛار

یۏرئنچه / یۏنجا	مئخت / مئخ
قارداش / قارداش	کۆلەیٛ / کؤیٚنک
ایسسه / ایستی	قوش / سئرچه
خوْنئق / سوْیۏق (فا. خنک)	کلته / کۆله، قئیسا
سئرئن / سرین	گؤشوْەره / سئیرغا
یۏ / یۏخ	هؤل / یٚاش، شئه
بئرماق / بارماق	دوْیه / دوْه
داش / داش	گؤنس / کؤکس
آسمان / بیشیرمک	چۆن / میلچک
قئل / قئیل، تۆک	خنزیر / دوْغوز
ساچ / ساچ	خوْراز / خوْروز
زاج / زاج	کفتر / گؤیٚرچین
کاغاذ / کاغئذ	جؤری / بیلرزیک
دیز / دیز	قوْنده / پانبئق
گۆل / گۆل	یٚئککه / یٚالقئز، تک
دۆشی / باجا، دلیک	پئرپئره / کپنک
بوْم / سقف	قوْممەز / یٚوموروق
باققوش / بایٚقوش	ایریش / قاب قاشئق
تونئیٛ / دۆنن	کاتا / بؤیٚۆک
بوْغاز / بوْیٚلو	اؤیٛ / ائوٛ
یٚاغین / یٚاغئش	یٚئککه بیردن / بیردن بیره
بئهی / هئیٚوا	انه / آنا

بو لهجەده (دئوْین لهجەسینده) نئچه فئعلین صرفی

گتئرماق / گتیرمک

ساده کئچمیش		ایستیمراری کئچمیش	
۱-گتئردئم	گتیردیم	۱-گتئریدئٛم	گتیریردیم
۲-گتئردین	گتیردین	۲-گتئریدین	گتیریردین
۳-گتئردیء	گتیردی	۳-گتئرییٛه	گتیریردی
۴-گتئردئیٛ	گتیردیک	گتئریدییٛ	گتیریردیک
۵-گتئردییٛـئز	گتیردینیز	۵-گتئرییٛه‌یٛ یٛـئز	گتیریردینیز
۶-گتئردئلن	گتیردیلر	۶-گتئرییٛلن	گتیریردیلر

اوزاق کئچمیش		نقلی کئچمیش	
۱-گتئروٛدئم	گتیرمیشدیم	۱-گتئرپ‌پن	گتیرمیشم
۲-گتئروٛدین	گتیرمیشدین	۲-گتئرپ‌سن	گتیرمیشسن
۳-گتئروٛ	گتیرمیشدی	۳-گتئرئپ‌دیء	گتیربدیر
۴-گتئروٛدییٛ	گتیرمیشدیک	۴-گتئرئپ‌یٛز	گتیرمیشیک
۵-گتئروٛدیز	گتیرمیشدینیز	۵-گتئرئپ‌سئز	گتیرمیش‌سینیز
۶-گتئروٛلن	گتیرمیشدیلر	۶-گتئرئپدئلن	گتیرمیشلر،گتیربلر

گله‌جک		امر	
۱-گتئره‌من	گتیره‌رم	۱---	گتیریم
۲-گتئره‌سن	گتیره‌رسن	۲-گتیء	گتیر
۳-گتئره‌یه	گتیره‌ر	۳-گتئرسئن	گتیرسین

۴-گتئرەمئز	گتیرەریک	۴-گتئرەیٚ	گتیرەک
۵-گتئرەسئز	گتیرەرسینیز	۵-گتئرەیەئیز	گتیرینیز
۶-گتئرەلن	گتیرەرلر	۶-گتئرەسئلن	گتیرسینلر

آلماق

ساده کئچمیش		**ایستیمراری کئچمیش**	
۱-آلدئم	آلدیئم	۱-آلی‌دئم	آلئیردئم
۲-آلدین	آلدئین	۲-آلی‌دین	آلئیردئین
۳-آلدیء	آلدئ	۳-آلی‌ئیء	آلئیردئ
۴-آلدیٚ	آلدئق	۴-آلی‌دی	آلئیردئق
۵-آلدیئز	آلدئیز	۵-آلی‌دیئز	آلئیردئیز
آلدئلن	آلدئلار	۶-آلی‌لن	آلئیردئلار

اوزاق کئچمیش		**نقلی کئچمیش**	
۱-آلوٚدئم	آلمئشدئم	۱-آلئپ‌پەن	آلمئشام
۲-آلوٚدین	آلمئشدئین	۲-آلئپ‌سن	آلمئشسان
۳-آلوٚ	آلمئشدئین	۳-آلئپ‌دیء	آلئب
۴-آلوٚدی	آلمئشدئ	۴-آلئپ‌پەز	آلمئشئق
۵-آلوٚدیز	آلمئشدئق	۵-آلئپ‌سئز	آلمئش‌سئئز
۶-آلوٚلن	آلمئشدئنئز	۶-آلئپ‌دئلن	آلئبلار

گله‌جک		امر	
۱–آله‌من	آلارام	۱–––	آلئیم
۲–آله‌سن	آلارسان	۲–آل	آل
۳–آله‌یۋیء	آلار	۳–آلسئن	آلسئین
۴–آله‌مئز	آلارئیق	۴–آله‌یۡ	آلاق
۵–آله‌سئز	آلارسئیئز	۵–آله‌یئز	آلئنـئـز
۶–آله‌یئلن	آلارلار	۶–آلسئلن	آلسئنلار

دئوۡین آتالار سوٚزوٚندن

–ائلیء ائشلیء، آلیء داشلیء. (الی ایشلی، آلنیٔ داشلیٔ).

–دیفاله مینن طالئعلیء. (دووۡارا مینن طالئعلی).

–کرئته بیرنه بئردئلن ایککنه ایستئیۡ. (کوٚرده بیر نسنه وئردیلر، ایکی‌سین ایسته‌دی).

–بیرنه بیر باغ بئردیء، بیر خوشه ایزوۡم بئرمه‌دیء. (بیرینه بیر باغ وئردیلر، بیـر سـالخئیم اوٚزوٚم وئرمه‌دی).

خراسان توٚرکلری‌نین اوۡرتاق اوٚزه‌للیک‌لری

–آشاغیٔداکیٔ کیمی سوٚزلر آذربایجانجائین یئرینه ایشله‌کدیر.

ائتماق / آپارماق   آغیشقه / پنجره   بخشی / عاشئیق

ائلتیء / قاییٔن خاتیٔن   کوٚش / باشماق

بوک / یاناق   کیلته / بوٚرک   کوٚلته / بوٚرک

هرده / تپه

–جمع علامتی (لن)دیر. ایسیم‌لرده (ن) حرفی دوٚشوٚر.

–سوۡندا گلن قاپالیٔ صاییت لر بیرلیکده ائـ (e) اوۡلور.

–سوۡندا گلن (آ) صاییتی (اَ ə) اوۡلور.

–چوۡخلو ایکی هئجالیٔ آدلارتک هئجا ادا اوۡلور.

-(ک) و (گ) حرفلری کلمه سوْنوندا (یٛ) اوْلور.
-سس اویغونلوغو (هماهنگی اصوات) پوْزغوندور.
-نون غونّه غربده آچیٛقجا ادا اوْلور. شـرقه سـاریٛ گئتدیکجـه نـازال (بوْغونتـو)لاشـئیر. شرقده، درگزین یٛئنی توْرکلرینده، شیروْان، قوچان، کلات نادرده دوْشوْر. یٛالنیٛز بعـضی کندلرده تکه- توْک لوْغتلرده قالئیر.

عاشیٛقلارا عایٛید ایضاح

خراساندا توْرک وْ کوْردلر آراسیٛ سـازیٛ اؤزوْ دوْزه‌لـدیب سـؤزوْ اؤزوْنـدن، هاوْاسـیٛ، سسی اؤزوْندن اوْلانا بخشی دئییرلر. بو اینامل‌ا کی، بـو مـوهیبتی خـودایٛ (آلـلاه) اوْنـا باغیٛشلایٛیب. آمما سازیٛ بازاردان آلیٛب، سؤزوْ، هاوْاسیٛ، اؤزگـه‌دن، اوْخوماسـیٛ ایـسه اؤزوْندن اوْلسا عاشیٛق دئیـه‌رلـر. خراسـان وْ تـوْرکمن عاشـیٛق، بخـشی‌لـرینین سـازیٛ دوتاردیٛر.

اوْغاز کلمه‌سینه ایضاح

خراساندا قوچان شهرینه آسیٛلیٛ «کار» آدلیٛ بیر اوجا داغ آرالیٛغیٛلا، کی، یٛوْلو شـیروْاندان گئدیر، بئش کیلوْ مئتر آرا ایله ایکی اوْغاز آدلیٛ کند وْار. تازه اوْغاز، کؤهنه اوْغاز. بیـری بوْتؤوْلوْکله توْرکدوْرلر. اوْ بیری ایسه کوْرمانج کوْردلری ایلـه قاریٛـشیٛق. اوْلاردا دبـدیر چوْخ ده‌یٛرلی آنلامیٛ، آتالار سؤزوْن، اوْغازا باغلارلار. «دده اوْغاز دئییبـدیر: ... » دئمـک اوْلار اوْغازدان منظور گئرچکده اوْغوز کلمه‌سی‌دیر.

خراسان توْرکلرینه عایٛید بیر پارا بیلگی‌لر

تاریخ باخیٛمیٛندان خراسان تـوْرکلری چـوْخ افـشاردیٛرلار؛ کـی، نـادر شـاه دا ائلـه بـو اوْیٛماقداندیٛر. ایندیسه بئله بوْلوْنوْرلر:

نیشابور تۆرکلری: **باييات.**

سبزوارلا اسفراین تۆرکلری: **بغایری، گرائلی (قارا ایتلی).**

بجنورد تۆرکلری: **تاتار، تیمور تاش.**

قوچان، شیروان: **قاجارلار.**

کلات نادر: **جلایرلر، ایده‌لو (افشارلاردان).**

درگز: **چاپشلولار (استاجلودان)، جانی قربانی (اوْزبکلردن).**

مشهد قوزئیینده مشهد وْ کلات نادر آراسئ بیر نئچه کند اهالیسی: **جانی قربانی(اوْزبکلردن).**

سوْن سوْز

بیر بئله گؤرکملی، زنگین دیل کۆلتۆر يئيه‌سی اوْلان چوْخلو خالقا، خراسان قلم وْورانلارئین ياناشماسئیندا تأسّۆفله گؤرۆرۆک تاریخی کیتابلاردا اوْنلارا هئچ بیر ایشاره اوْلونمور. وْ درسلیک اوستان جوْغرافییاسئ کیتابئیندا تۆرکلره قارشئ بئله يازئلیر: «در لهجه‌های مختلفی صحبت می‌کنند. بخش عمده‌ای از مردم این استان، خاصه در نواحی مرکزی و جنوبی آن به زبان فارسی و به لهجه‌ها و گویشهای متفاوت محلی سخن می‌گویند، از قبیل مشهدی، نیشابوری و تربت حیدری. زبان کردی نیز در قسمت‌های شمالی خراسان رواج دارد. زبانهای ترکی و عربی به طور پراکنده و محدود در بین عده‌ای از مردم این سرزمین رایج است.»

بیر میلیوْنلوق کوْرمانج کۆردلری‌نین دیلی خراسائین ایکینجی دیلی ساييلیب، تۆرک دیلی يالنیز خراسائین گوْنئیینده اوْلان بیر کیچیک عرب قوْمیله برابر ساييلیب. بوندان علاوْه، مشهد، بجنورد رادیوْلارئیندان گۆنده‌لیک بیر ساعات کۆردجه وئریلیش يايیلیر. آمما ایکی میلیوْن تۆرک دیللی‌لره هئچ بیر وئریلیش يوْخدور.

حسین مسلمی

قیسا بیئوْگرافی

من حسین مسلمی ۱۳۵۱ –ده فریدنین کرچمبو ماحالئندا تیرکرت کندینده آنادان اوْلموشام. تحصیلاتئیم اوْرتا مکتب سوْنونا قدەر تیرکرت (اوْز کندیم)، داران، ایصفاهان وْ سوسنگرد (خوزستان)ده بیتیرمیشم (۱۳۶۹). ایصفاهان اونیوئرسیتەسینده فیزیک لیسانسئ آلمئشام (۱۳۷۳). ایندی ده مخابرات شرکتینده چالئشاراق نجف آباد آزاد اونیوئرسیتەسینده «مخابرات» رشتەسینده عالی تحصیلاتئ (فوق لیسانس) کئچیمکدەیم. ۱۳۷۸–دن بری دیلیمیزه ماراقلاتئب،
«دوْنیانئ گزرکن بو دییاردان اوْ دییارا / کندیمده ایدی دوْشدوْ گوْزوْم گوْللوْ عذارا»
دئییب زنجاندا توْرکجه باسئلان هفتەلیک وْ آیلئقلاردا مقالەلر چاپ ائتمیشم:
ایران، توران وْ آذربایجان (فارسجا)، «گان» اکی‌نین معناسئ وْ هانگی دیله مربوط اوْلدوغو (توْرکجه) وْ ... «امید زنجان» و فرهنگ ترکی ایرانی، گل یا پوچ سیاستمداران (فارسجا) وْ خزر بحرانئندا نەیی اونوتموشوز (توْرکجه، پیک آذرده). وْارلئق درگی‌سی ایله ده امکداشلئق ائدیب، بیرینجی وْ ایکینجی توْرکجه اوْرتوْقرافی‌سی سئمینارلارئنادا دعوْت اوْلوب قاتئلمئشام. ایندی ده سیزین آیدئنلئق دعوْتینیزی ایجابت ائدیب وْ بو چالئشمالارئ آلقئشلایاراق، تحصیلات ایجازه وئرسه ایستەدیگینیزی گوْندەرەجگم. اینشاللا درسیم قورتاردئقجا سیزینله امکداشلئغئم آرتاجاق.
«من شاهد و او گوزلری بیمار باشارمام / من راکد و او درده گرفتار باشارمام»
ساغ قالئن حسین مسلمی

فریدن، کیچیک قافقاز

حسین مسلمی

باشلانغیج

ایراندا تۆرکجه‌دن سؤز آرایا گلنده عۆمومیتله، ذئهن‌لر آذربایجانێ تداعی ائله‌یه‌ر آمما واقئعییت بودور کی، ایرانین نه یئرینه باخسان اوْرادا تۆرکلردن بیر ایز یا بیر نیشان واردیر.بیز بورادا فریدن بؤلگه‌سینی دیل باخێمێندان اوْخوجولارا تانێداجاغێق. بللی‌دیر کی، بو مسله‌لره بیزیم اؤلکه‌میزده توْجوْه اوْلونمایێب بونا گؤره آراشدیرما وْ تحقیقلر بو باره‌ده‌چوْخ آزدیر وْ بونون آزلێغێنێن گۆناهێ هامی‌دان چوْخ بو قوْملارێن اؤز بوْیونلارێندادیر کی، اؤز تاریخ وْ فرهنگلرینی آختارێب سوْروشوب آراشدیرێب، یازێب، گله‌جک نسیللر اۆچۆن ائله‌مه‌میشلر.

گیریش

گ-۱-ایصفاهان اوستانێندا تۆرکلر بؤلگه‌لری

گ-۱-الیف) قاشقایئلیلار: قاشقایلێ تۆرکلر **ایکی** ائل کیمی ایصفاهانا یاخێنلاشێب اوْنون اطرافێندا (**قرب وْ جنوبدا**) ساکین اوْلموشلار. قاشقایئلیلار فارس اوستانێندا یاشایان قاشقایئلیلارا منسوب اوْلاراق **بیر عیدده‌سی** یایلاق قێشلاق ائده‌رکن ایصفاهان اوستانێ جنوبداکێ یئرلرده یاواش یاواش سۆکونت تاپمێشلار. **سمیرم** وْ **شهرضا** تۆرکلری ائحتیمالن ائله بونلارا مربوط اوْلورلار. **اوْ بیری عیدده** گئنه قاشقایلێ ائلینه منسوب اوْلاراق کئچمیشلرده بیر ائل ایچی ساواشدا، ائلدن آیرێلێب **بختیاری** بؤیۆک ائلینه سێغێنمێشلار. بونلار ایصفاهان اوستانێندا **مبارکه، لنجان** وْ **فلاورجان** کیمی بیر پارا کندلرده‌کی تۆرکلر وْ **چهار محال و بختیاری** بؤلگه‌سینده یاشایان بۆتۆن تۆرکلری‌دیرلر. قئید ائتمک لازێمدێر کی، چهار محال‌دا تۆرکلر نۆفوسو قابارێق وْ گؤزه

چارپاندئیر. **سامان، بولداجی، فرادونبه** وْ **جونقان** اونلارئین شهرلریندن آدلانا بیلر. البتّـه چهار محالدا **ائرمنی‌لردن** ده اثرلر وْاردئیر.

گ-۱-ب) فریدن توْرکلری: فریدن توْرکلری **بئش** شهریستاندا داغئناقـدئیرلار. **فریدن، فریدونشهر، خومسار(خوانسار)، گوْلپه‌گن(گلپایگـان)** وْ **الیگـودرز(لرسـتان اوستانئیندا).** فریدن‌ده نوْفوسـلارئ داهـا چوْخـدور. بونـا گـؤره بیـز بـونلارئ فریـدن توْرکلری آدیلا یْازئریق. **لرستانئین** ان شرقینده‌کی «**چمن سولطان**» آدلـئ بیـر کیچیـک شهردن (جمعییّت اوْن مـین نفـره بـاش وْورار) کئچـه‌رک توْرکجـه ایلـه آیْـرئ دیللـر یْاییلیمئینئ گؤسترن **خریطه‌نی** تقدیم ائدیریک.

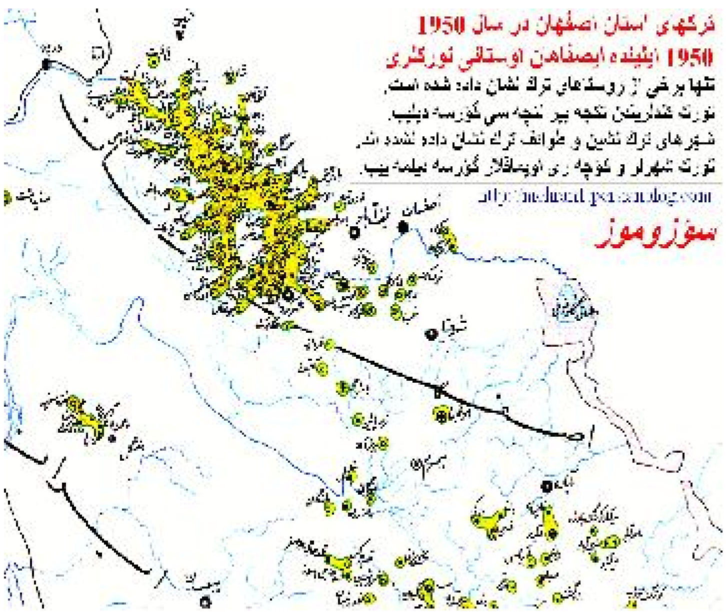

خریطه اینتئرنئت‌دن

۱۳۷۵-ده‌کی **آمارئن** گؤستردیگینه گؤره، تکجه فریدن‌ده **یْوز مین‌دن آرتیق** توْرکجه‌نی دانئشان وْ ائله بـو میقیْاسـدا **ایـصفاهان شـهرینده اوْتـوران** فریـدنلی تـوْرک وْاردئیـر.

فریدونشهر، خومسار وْ گوْلپه‌گن‌ده تـوْرکلرین نوْفوسـونو نظـره توتـساق بـو منطقـه‌ده توْرک جمعیّتی یۆز اللی مین نفردن چوْخا چئخار.

گ-۲-ایصفاهان توْرکلری تاریخی

گ-۲-الیف) توْرکلر ایصفاهان تاریخینده: ایصفاهائین آدیٔ اسکی دؤوْره‌لـرده «جی» یا «سپاهان» اوْلسا دا اینـدی ایـصفاهاندا اوْ اسـکی زامـانلاردان هـئچ بیـر شـئیٔ قالماییبدیر. ایصفاهان اؤز تاریخینده ایکی قانلیٔ حادیثه‌نی باشدان کئچیرتمیش، قئیْرتلی خلقی آغیر گوْنلری باشدان کئچیرمیش. بیرینجی حادیثـه موْغـوللار هوْجومـو (۶۱۵ ه. ق) وْ ایکینجی حادیثه امیر تیمور هوْجومو (۷۸۹ ه.ق) ایمیش کی، هر ایکـی حادیثـه‌ده ایصفاهان توْپراقیْلا بیر اوْلوب جمعیّتی‌نین چوْخو آرادان گئدیب «زنده رود» چایئ هر ایکی حادیثه‌دن سوْنرا ایصفاهانیٔ یئنی‌دن دیریلدیب اوْنون اؤلـوْ دامارلارئنـا یئنـی قـان آخیْتمیْش. توْرکلر بو ایکی حادیثه‌ده آز چوْخ دخالتلری اوْلمـوش. آممـا اوْ زامـانلارئن میقیاسیٔ ایله بو ایتّیفاقلاریٔ طبیعی بیر ایش دئمکـدیر. آنجـاق ایـصفاهان آبـادانلیغیٔ دا ایکی دؤوْره‌ده یئنه توْرکلرین الی ایله اوْلموشدور. بیر دؤوْره سـالجئقلار دؤوْره‌سـیدیر کـی، اوْ دؤوْره‌دن قـالان مئعمـارلئق وْ صـنعتکارلئقدان ایـصفاهان بیـر اؤنملـی پـایْ آپارمئشدئر. سالجئقلار دؤوْره‌سی مئعمارلئغئنـدان ایـصفاهان جـامئع مچیدینـه ایـشاره ائتمک کافیدیر. اوْ بیر دؤوْره صفوی‌لر دؤوْره‌سـی شـاه عبـاس اوّلـدن سـوْنرا افغـانلار هوْجومونا دک (۹۹۶ ه.ق). بو دؤوْره‌ده ایصفاهان سوْن گؤزللییینـه چاتیـب چهـار بـاغ، شیخ لطف الله مچیدی، شاه (ایمام) مچیدی ایله مئیْدانیٔ، چهار باغ مدرسه‌سـی، سـی و سه پـل کؤرپوْسـوْ، خواجـو کؤرپوْسـوْ، چهلـستون و عـالی قـاپو سـارایْلاریٔ، جولفـا کلیسالاریٔ، تخت فـولاد مجموعـه‌سـی وْ آیْـریٔ آدلئم وْ گـؤزل بینـالار یاپئلمئـشلار. ایصفاهائین ایندیکی توریسم صنعتی یۆز یۆزده توْرکلر وْ صفوْیلره بوْرجلودور. گرچـی بونلار هامئسیٔ توْرکلرین الی ایله اوْلموش آمما توْرکلردن بـو گـوْن ایـصفاهاندا آیْـریٔ فرهنگلی اثر کیمی ایز یوْخدور. آنجاق بیر محله من شخصن حکیم نظـامی خییاوْائینـدا «کوچه یا محله تبریزیها» آدئلا سوْراق وْارئم کی، البتّه اوْرادا تبریزلیلـردن فقـط بیـر آد (رحمتلیک شهریار دئمیشکن بیر قـورو آد) قالمئـشدئر. (۱) آنجـاق اینـدی ده فریـدن،

فریدونشهر، خومسار، گؤلپه‌گـن، چهـار محـال و بختیـاری، سـمیرم، مبارکـه ۋ آیـریٔ یئرلردن بیر عظیم تۆرک جمعییّتی سپه‌لنمیش کی، بیر مۆددتدن ده سوْنرا بـولاردان ائلـه اوْ «قورو آد» دا بلکه قالماسئین!

گ-۲-ب) قاشـقایئیلار تـاریخی: قاشـقایئیلار فـارس اوسـتائینا مربـوط اوْلدوقلاریٔ حالدا ایره‌لیده قئید ائتدییمیز کیمی اوْنلارئین داغئنتیسیٔ ایصفاهاناچان گلیر چئخئر. قاشقایئیلارئین هاچان فارسا گلمکلریندن دقیق بیر تاریخ ذیکر اوْلونماییب. فقط بیر حدس ایله دئییرلر کی، بو بؤیـۆک تـۆرک ائلـی ائحتیمـالن یـا آذربایجـان ۋ قـرب طرفیندن ۋ یا تۆرکۆستان ۋ شرق طرفیندن بورایا کؤچمۆشدۆر. هر حالدا بیز ده بـورادا اوْ بحثه گیرمک قصدینده دئییلیک. (باخ: تاریخ مسعودی).

گ-۲-ج)فریـدنلیلر تـاریخی: فریدنـده قئیـری فـارس منـشألی دیللـر ایلـه خۆصوصن تۆرکجه ایله چوْخ اوْز اوْزه گلیریک. بورادا بیزیم منظوروموز فریـدن‌ده‌کـی تۆرکلر، ائرمنیلر، گۆرجی‌لـردیرلـر. ایـره‌لیـده قئیـد اوْلونـدوغونا گـؤره فریـدن تـۆرک جامیعه‌سی یۆز اللی مین نفـردن آرتیـق دئیـر ۋ مـن اؤزۆم فریـدنلی اوْلاراق هـئچ بیـر جۆزوْه، کیتابچا فریدن تۆرکلری یا تۆرکجه‌سی باره‌سینده بولماییب اوْخومامئشام. باشقا ایکی جامیعه تاریخیندن ده عۆمومی بیر کیتاب «گرجیهای ایران» آدلیٔ اوْخوموشام ۋ بیر مۆقددیمه لئـون میناسـیان‌دان کـی، او دا فارسـی-ائرمنـی خودآمـوزو کیچیـک کیتـاب باشلانغئجئندا فریدن ائرمنیلری تاریخینه ده ایشاره ائتمیشدی. هر حالدا آغ ساققاللارئین دئدیگینـه ۋ مـسعود میـرزا ظـل الـسلطان ایـصفاهان حۆکمـداریٔ اؤز کیتـابیٔ «تـاریخ مسعودی»ده قئید ائتدیگینه گؤره، فریدنده یاشایان بـو اۆچ جامیعـه (تـۆرک، گـۆرجی، ائرمنی) بیرینجی شاه عاباس دؤوْرۆنده قافقازدان بورایا کؤچۆرۆلمۆشلر کـی، البتّـه هـر جامیعه‌نین کؤچۆرتمه‌سی‌نین سببلری آیریٔ اوْلموش ۋ بولار هره‌سی دقیق بیر تـاریخی آراشدئرما ایستیرلر. گۆرجۆلر ایله ائرمنیلـری اؤز دئدیکلرینـه گـؤره آرتیـق تیجـارت، اکینچیلیک ایله باغدارلئق ۋ ایپک قوردو (باراما) بئجرمه‌سی اۆچۆن بورایـا گتیرمیـشلر. آمما تۆرکلرینکی نیظامی سییاسی مسله ایله ایلگی‌ده اوْلموشدور. (۲) یعنی شاه عابـاس مرحمت ۋ لۆطف ایله ائرمنیلر ایله گۆرجیلره باخمئشسا دا، تۆرکلره بئله باخمامئـشدئر.

بو مسله‌یه آقای صادقی، نهر خلج کندی قوْجالارئندان بیری بئله دلیل گتیریردی کی، شاه عباس حوْکومتی اوْللرینده قیْزیْلباشلار سرکرده‌لری ایله طایْفالاریْ چوْخ نوْفوذ ایله گوْجه مالیک ایمیشلر وْ شاه عباس اوْز سیْاستی ایله قیْزیْلباشلار یئرینه شاهسئوْن قوْشونونو قورموش، اوْنلاریْ داغیْتدیْقدان سوْنرا قالانلاریْ گوْز آلتیْنا توتماق اوْچوْن بوراییْا کوْچوْرتموْشدوْر. آقای صادقی ایضافه ائدیردی کی، اوستاجلو ائلی فریدنه کوْچوْروْلموْش فریدن یئنی تاریخی اوْ دوْوْره‌دن باشلانمیْشدیْر.

فریدنین بو اوْچ جامیعه‌سینی اوْندان آییْرساق فریدنده هئچ بیر (بختیاری وْ لوْرلاردان ساوایْ) گوْرکملی بیر زاد قالماز. فارسلار ایسه ایندیکی جمعیّتی نظره آلساق بونلارئن فریدنده‌کی نوْفوس سائیْ ایگیرمی مین نفردن آرتمیْر.[۳]

۱-فریدن جوْغرافییْا باخیْمیْندان

بوْلگه‌ده‌کی توْرکلری فریدنده بیریکدیکلرینه گوْره بو شهرستانیْ جوْغرافییْا باخیْمیْندان نظردن کئچیردیریک. بو مقاله‌ده توْرکجه سوْزوْ آراییْا گلنده فریدن وْ اوْنون اطرافیْنداکیْ شهرستانلارا ایطلاق اوْلونور. آییْریْ مقاللاردا همچنین بورداکیْ آییْریْ دیللردن سوْز آراییْا گلنده فریدندن آنلاشیْلان یئرلر فریدن وْ فریدونشهر شهرستانلاریْدیْرلار.

۱-الیف) سیاسی جوْغرافییْا: فریدن ایصفاهان اوستائین شیمال قربینده یئر توتموش، شیمالدان خومسارایله گوْلپه‌گن (خوانسار و گلپایگان) شهرستانلارئنا، شرقدن نجف آباد شهرستانیْنا، جنوبدان چهارمحال و بختیارییْا وْ قربدن لوروستان اوستانیْنا (الیگودرز شهرستانیْنا) محدودلاشیْر. بو منطقه ایکی شهرستانا (فریدن و فریدنشهر) بوْلوْنموْش، ایران ایسلامی شورا مجلیسینده بیر نوْماییْنده‌سی واردیْر. داران فریدنین مرکز شهری وْ فریدونشهر[۴] (قدیمکی آدیْ آخوره‌دیر) ده فریدونشهر شهرستانیْ مرکزی دئمکدیر. بونلاردان علاوه چادگان، بوئین وْ میاندشت، افوس وْ

دامنه ده اۋنون شهرلریندن عیبارتدیرلر. بو شهردن علاوه‌ یۆز اللی‌دن آرتیٖق، کند فریدن اۆسته سایئلا بیلر. ۶۰۰۰ کیلومئتر مۆربّعدن آرتیٖق بورائین مساحتیدیر.

۱–ب) فرهنگی جوْغرافیا: یۆزده آلتمئشدان آرتیٖق، کندلرده، فریدن نۆفوسو اۆچۆن، اوْیرتیم «آموزش» مسله‌سینی اندیشه‌جک بیر بؤیۆک مۆشکۆل اوْلموشدو. راهنمائی وْ دبیرستان مرحله مدرسه‌لری‌نین چوْخو شهرلرده اوْلدوقلارینا گؤره کند اوشاقلاریٖنین تحصیلدن محروم قالماسینا سبب اوْلموشدو. حالبو کی، گئجه‌لی گۆندۆزلۆ مدرسه‌لرین تئعدادیٖ آرتیٖرئلماسیٖ بو مۆشکۆلۆ گئنیش بیر حالدا حل ائده بیلر. هر حالدا گئجه‌لی گۆندۆزلۆ مدرسه‌لر یئترلی قده‌ر اوْلمادیٖغیٖ دا اوْیره‌تیم مسوللارینا بللیدیر. فریدن‌ده پیام نور دانیشگاهیٖندان بیر شؤعبه، ایصفاهان علوم پزشکی دانیشگاهیٖندان (پرستاریٖق دانیشکده‌سی) بیر شؤعبه دارانیدا واردیٖر. بو ایکی مرکز فریدنین تکجه عالی اوْیره‌تیم مرکزلریدیرلر. بو ایمکانسیٖزلیٖقلارا باخمایاراق فریدنین اوْخوموش آداملاریٖنین سایی اینقیلابدان بو یانا چوْخ چوْخ آرتمیٖشدیٖر. آمما فریدنین ایقتیصادی سییاسی وْ فرهنگی وضعییّتی اوْزۆندن اوْرادا قالا بیلمه‌ییب آیریٖ یئرلرده خۆصوصن ایصفاهاندا ایشله‌مکده‌دیرلر. فریدن بؤلگه‌سی **ایکی ایختیلافلیٖ فرهنگ** آراسیٖندا ایمیش. بو ایختیلافلیٖ فرهنگلرین **بیری** ایصفاهان، نجف آوا، خومسار وْ گۆلپه‌گن فرهنگیدیر کی، تاریخده بونلاریٖن گؤرکملی خۆصوصییّتلریندن بیری دینی طلبه‌لر وْ بؤیۆک مرجعلر تربییه‌سی وْ مذهبین درین تأثیری اوْلموشدور. بو فرهنگده دینی حوْزه لر چالیٖشقان بیر شکیلده شهرلری اوْز قبضه‌لرینه توتموش گۆجلری حۆکومت گۆجۆندن آرتیٖق ایمیش. **اوْ بیر** فرهنگ بختیاری ائلی‌نین اوْزل فرهنگی‌دیر کی، اوْندا مذهب خلقین یاشام طرزی، فرهنگینده تأثیر بوراخمیٖشدیٖ. بو فرهنگده خانلار ایله سرکرده‌لرین گۆجۆ وْ ائل عشیره تؤره وْ قانونلاریٖ شریعت ایله حۆکومت گۆجۆنه قالیب ایمیش. البتّه بو گۆنکی فرهنگ آز چوْخ بیر عۆمومی فرهنگدیر.

فریدنده هر کیچیک کندده بیر ایمام زادا وْ یا بیر پیر وْ یا موراد وئرن زییارتگاه واردیٖر. آقجه ایمام، آقا پیر والی، ایمام آغاجیٖ، قدمگاه، ... وْ حۆسئینی‌لره اوْزه‌ل سایغیٖ گؤستریلیر. خۆصوصیله آروادلار قیٖزلار بو زییارتگاهلاردان موراد دیلرلر وْ اوْلارا

ائعتیقادلاریٔ وٰاردیر. موٚبارک آیٚلاردا مثلن اوْروجلوق آیٚیندا عیباتدتلر خلقین گوٚندەلیک حیٚاتیٚندا یئر آلیر، بئله آیٚلار کئچدیکدن سوْنرا عیبادتلر ده آزالیٚر. خومس وْ زکات وْ آیٚریٔ دینی وئرگیلر آزاراق اوْدنیرمیشلرسه ده ایمام، ایمامزادالارا نذر وْ نیٚازلار خلقین ائعتیقادلارئندا اوْزل یئرلری وٰاردیر.

۱-ج) اینسانی جوْغرافیٚا: فریدن وْ فریدونشهر نوٚفوسو ۱۳۷۵ نوٚفوس سایٚیمئندا ۱۸۰۵۲۱ ذیکر اوْلونموشدور. بو آماریٔ ۱۳۷۰ آماریٔ ایله موٚقاییٚسه ائدەرک (۱۹۵۵۲۹) بئله معلوم اوْلور کی، جمعیّت آرتیٚمیٔ منفی اوْلموشدور. بو مسله ایکی عامیله باغلیٔدیر؛ بیری دوْغومون آزالماسیٔ (کنترل جمعیت)، اوْ بیریسی کوٚچ وْ موٚهاجیرتدیر. نظره گلیر ایکینجی عامیلین دخالتی آرتیٚق ایمیش.

۱-د) طبیعی جوْغرافیٚا: ۲۳۹۰ مئتر دنیز دوٚزئیٚنیندن یوخاریٔ وْ اوجالیٚقدا اوْلدوغونا گوْره فریدنه ایرانیٚن دامیٔ دئمک اوْلار. (فریدونشهر اوجالیٚغیٔ بوندان دا آرتیٚقدیر.) بورادا زاقروْس داغلاریٔ شیمال قربدن جنوب شرقه ساریٔ چکیلمیش وْ اوْنلارئن آرالاریٔ گئنیش دوٚزلوٚکلردیر. فریدنین آدلیٚم داغلارئندان دالان (اینالجا)، شاهان(شاقان)، موغندر، افوس وْ خومسار (شاوالت) داغلاریٔ، دوٚزلریندن: بدیمالگا، کئییز، روزوه دوٚزلرینی آد آپارماق اوْلار. ایصفاهانیٚن معروف زنده رود چاییٔ فریدندن باشلار. بختیاری‌دن ده باشقا بیر اوْنملی سو (کوهرنگ سویٚوندان ساوٚایٔ) اوْنا قاریٚشیٚب چادگان شهری یانیٚندا چادگان سدّینه (سد زاینده رود) توٚکوٚلوٚر. اوْرادان دا اوٚزوٚ جنوب شرقه ساریٔ اوْلدوقدا ایصفاهانا وٰاریٚر. قوم (قم) چاییٔ دا فریدونشهردن باشلار فریدندن ده اوْنا چایٚلار قاریٚشیٚب دربند آدلیٔ بیر یئردن آشاغیٔ گوٚلپه‌گن سدّینه آخار. اوْرادان دا قوما ساریٔ ۱۵ خرداد سدّینه توٚکوٚلوٚر. بو چایٔ سویٚو آز، آخیٚمیٔ دا تقریبن شیمال یٚا شیمال شرقه ساریٔدیر. فریدونشهر قربیندن آدلیٚم کارون چاییٔ باشلار چشمه لنگان آدلیٔ بوٚیوٚک بیر بولاغیٚن سویٚو کارونا ساریٔ دره‌لردن کئچیر. فریدنین قربیندن ده کرخه چاییٔ بولاقلاریٔ گوْز آچمیٚش قربه ساریٔ گئتدیکجه یٚاوٚاش یٚاوٚاش بوٚیوٚک بیر چایٔ اوْلوب کرخه‌یه قاریٚشیٚر. دئدییٚمیزه گوْره فریدن سویٚو دوْرد بیر یٚانا آخارکن اوْنو

ایران دامئ آدلاندئرماق طبیعی‌دیر. خاطئرلاداق کی، فریدن ایصفاهاندان ۱۳۵ کیلو مئتر اوزاقدا یئرلشیر.

۱-هـ)ایقتیصادی جوْغرافیا: فریدن خلقی چوْخو اکینچی‌لیکله یاشاییرلار. بورائین ایقتیصادئ اکینچی‌لیک، خوْصوصن یئر آلماسئ عمله گتیرمکله باغلیدیر. تأسّوفله فریدن یئر آلماسئ بازار ایشباع اوْلوندوغو زامان ال وئرر وْ بونا گوْره ده بو اوْنملی محصولدان دا گلیر دوْزئیی آز اوْلور. داوْار مال ساخلاماق دا خلقین باشقا بیر گلیر قایناغیدیر. بئجرمه مالّلارئن چوْخو ایصفاهان بازارئنا سوْروْلوْر، اوْرادا ساتیلیر.

۲-فریدن دیل باخئمئندان

۲-الیف) ایران منشألی دیللر

۲-الیف-۱)فارسجا: فریدن شیمال شرقی بو دیلین کیچیک محدوده‌سی‌دیر. (کئچمیش بوْلوْملرده‌کی مطلبلره ده دیقّت ائدین). داران شهری‌نین اوْز خلقی (قیْرخ ایل بوندان قاباق داران بیر کیچیک کند ایمیش) دامنه و آشجرد کندلری بو دیلده دانیشیرلار. دارائین ایندیکی جمعیّتی چوْخو سوْنرادان گلمیش توْرکلردن عیبارتدیر.

۲-الیف-۲)لوْرجا: بو دیل فارسجائین اسکی دئییشلریندن بیریدیر. فریدن جنوب قربی وْ قربی، بولطاق، ننادگان، کمیتک، چاغا، بزمه وْ بیر نئچه آیرئ کندلر بو دیلین حوْوْزه‌سینده یئر آلیر. فریدونشهر شیمال قربی وْ جنوبونداکئ کیچیک کندلر ده بو دیله مربوط اوْلارلار.

۲-ب)توْرکجه: وئردییمیز خریطه‌یه باخدئقدا معلوم اوْلور کی، فریدن، فریدونشهر، گوْلپه‌گن خومسار هابئله لوْریستانداکئ «چمن سلطان»نئین اوْن مین نوْفوسلو کندی توْرکلره عایددیر. بونا گوْره بو دیل خوْصوصن فریدن شهریستانئندا اوْنملی موْوْقئعیّته مالیکدیر. ایرانداکئ توْرکجه‌نین سرنیوْیشتی بورا دا تأثیر قوْیاجاقدئر. بو دیلده دانیشان شهر وْ کندلردن: چادیگان، بادگان، سیفتیگان، نهرخلج، خلج، ایسکندری، قارا بولطاق، حیدری، ینالجا، بیلتیجه (بیلدیجه؟)، گنجه، دابانلی، توخماقلی، حاجیللی، خلیللی، ماربور، هادان، موْیرک، دره ساری، دره حوض، دره بید،

دره سوخته، داشکسن، حوٚصور، چیلخانه، روزوه، نوغان (آشاغیٛ وْ یوْخاریٛ)، کیرت، تیرکرت، قالا بهمن، قالا خاص، قالا خوجا، شاهوئردی،شاوالت (شاه ولایت)، و .... فریدنده اوزون بولاق، خمیسلی، سواران، سنگباران و ... فریدونشهرده دوشخراط، آق داش، قالا بابا مامىد و ... خومسار، قورقن (قوروقان)، تیکن، ماکوله، حاجیله، ارجن، وْ ارجنک وْ ... گوٚلپه‌گن‌دن آد آپارماق اوْلار.

۲-ج)گوٚرجیجه: فریدنده بوئین وْ میاندشت شهری وْ بیر نئچه کند اوْنون اطرافئندا وْ فریدونشهر شهری وْ بیر نئچه کند ده اوْنون اطرافئندا بو دیلین محدوده‌سیدیر. گوٚرجی کندلردن افوس، چوقیورت، شاهیوردی، شیشگان، خویگان، آغچای، داشکسن، وْ بیر نئچه آیٛر یٛ کنده ایشاره ائتمک اوْلار. بولاردان افوس ایله شیشگان وْ خویگان فارسجا وْ شاهیوردی ایله داشکسن توٚرکجه دانیٛشیٛرلار. بونو دا دئمک گرکدیر کی، بوئین وْ میاندشت ایله فریدونشهرده ده توٚرکلر جمعیّتی آغیٛردیٛر.

۲-د) ائرمنیجه: بو دیل ایندیکی یوٚز ایلین اوّللرینده فریدنده اوْنملی یئری واٛرئمیٛش، آمما موٚسلمانلارلا چتین آنلاشا بیلمه‌لری، بعضن دوٚوْروٚن یئرلی خانلاریٛنیٛن آزارلامالاریٛ، ائرمنیستان مملکتینه دینی وْ میللی باغلیٛلیٛقلاریٛ باعیث اوْلموش کی، رضاخان دوٚوْروٚنده ائرمنی‌لردن چوْخو فریدندن کوٚچوٚب قارا باغا، ائرمنیستانا وْ بیر آز دا ایصفاهان ایله تهرانا گئتسینلر. آغ ساققال‌لار بو واٛقیعه‌نی اوٛز گوٛزلری ایله گوٛروٚب اوْنلاریٛن ماللاریٛنیٛ حراجا قوْیوب شور وْ شوْق ایله ائرمنیستانا قاییٛدیٛشلاریٛنیٛ تعریفله‌ییرلر. فریدن ائرمنیلری ائرمنیجه‌دن ساواٛیٛ توٚرکجه‌نی ده دوْغرو دوٚزگوٚن دانیٛشاردیٛلار وْ توٚرک شیفاهی ادبیّاتیٛندان چوْخ چوْخ یاٛرارلانیٛرمیٛشلار. بونا گوٛره باشقا قوْوْملاردان آرتیٛق توٚرکلره یاٛخیٛن ایمیشلر. ایندی فریدنده یاٛلنیٛز بیر ائرمنی کندی (زرنه) واٛر. بوندان علاوه هزار جریب، خویگان، داشکسن، بوئین وْ میاندشت، ناماگیرد، بادیگاندا دا بیر نئچه ائو ائرمنی واٛردیٛر. کئچمیشده بورادا ائرمنیلرین چوْخلوغونا ایشارت اوْنلاریٛن کندلرینین آدلاریٛدیٛر. بو آدلارا ایشاره ائتمک اوْلار: بور بوروددا (لوْریستاندا)، قره کهریز، شاپور آواٛ، سنگ سفید، ملیک آواٛ، وْ گوٚلپه‌گنده: قورقن، هنده،

فریدنده: آشگیرد[1] (آشجرد)، ناماگیرد، چیلگیرد، میلاگیرد، سینگیرد، سنگباران، خونگ، قالا شاهروخ، قالا ملیک، قالا خوجا (تۆرک–ائرمنی کندی)، قوزای، خویگان، سیفتیگان، آرتیگان، ازنووله (تۆرکلر ایله بئله)، هادان (بورادا ایندی ده بیر ائوْلی ائرمنی واردیر)، تیرکرت، کیرت وْ نجف آوادا، یوخاریٔ کۆرد، دولت آباد الوار و اونلار کند چهار محال و بختیاریدا. (۳۶ کند).

۲–هـ) باشقالاشمالار: اؤز آنا دیللرینی وْ فرهنگلرینی بوراخیب اؤزگه دیلده دانیشانلارا بو ایصطیلاحیٔ دئییرم. یوخاریدا وئردییمیز بیر نئچه کنددن باشقا، شهرلرده اوْتورانلارئین تقریبن هامیسیٔ، بعضن بیر سیرا کندلرده کندلیلر ده فارسجایا دؤنوْرلر، شیشگان خلقی گۆرجیجه‌دن تۆرکجه‌یه وْ اوْندان سوْنرا فارسجایا دؤنموْشلر. شاهیوئردی ده اوْنون اوْلگوْسوْنوْ گوْتوْرمک ایسته‌ییر. خویگاندا: ائرمنیلر گئتدیکدن سوْنرا گۆرجیجه‌دن دوْغرو فارسجایا چئوْریلدی. بو باشقالاشمالاردا «افوس» ماجراسیٔ هامیدان جالیبدیر: **افوسلولار بیر گوْن مچیده یئغیشیب آنا دیلینی (گۆرجیجه‌نی) بوراخماق وْ یالنیز فارسجا دانیشماغا آند ایچرلر!** دئمک تکجه یئرینه گلن آند دا بو ایمیش!

۲–و)نئچه دیللیلر: بونون آیدئین اؤرنگی داشکسن کندیدیر. داشکسنده تۆرکجه، گۆرجیجه وْ ائرمنیجه بیر زاماندا دانیشئلیر وْ البتّه فارسجا دا دانیشیلا بیلر. دره ساری وْ ازنووله خلقی ده تۆرک اوْلدوقجا مئیلن لوْرجا دا دانیشارلار.[(۵)]

۳–فریدن تۆرکجه‌سینه بیر باخئش

فریدن (fereydən) تۆرک خلقی دیلداشلارئندان یوْز ایللرجه ایراق قالدیٔقلارئنا گۆره اؤزلری بیر اؤزل دئییشله تۆرکجه دانیشیرلار. بو دئییش **ایکی** اصلی بؤلۆمه آیریلا بیلر. بیر بؤلۆم نقلی کئچمیش زامانیٔ «میش» اکی ایله صرف ائلیر، بونا گۆره من بو بؤلۆمۆن آدئنیٔ «**میش بؤلۆمۆ**» قوْیموشام. اوْ بیر بؤلۆم ائله بو زامانیٔ «ایب»

---

1 گیرد/ گرد / جرد یئر آدلارئندا یئرلشیم / قریه / شهر معناسیٔ وئرر (روسجادا لئنین گراد) بلکه ده فارسجانئن گرد (گرد آمدن، تجمع) سؤزۆ ایله علاقه‌ده اوْلسون.

اکی ایله صرف ائلیر، ۆ بونا خاطیر آدینیٔ «**ایب بوٌلوٚمـوٚ**» قوْیموشـام. منجـه بـو ایکـی دئییش ایکیسی ده توٚرکمن دئییشینه داها چوْخ یاخئندئیر. بو باخئمدان بلکه ده بـورائین توٚرکلرینی اصلینده توٚرکمن دئمـک اوْلار کـی، آذربایجـان شـیفاهی ادبییّـاتیٔ بـولارئین دیللرینه درین تأثیر قوْیموشدور. آذربایجان آشئقلاریٔ سؤزلریندن ۆ آذربایجان عاشیقانه مجموعه‌لریندن (آشئق قریب، توفارقانلیٔ آشئق عاباس، شاه ایسماییل، ...) فریدنـده ده ایزلر ۆاردئیر.

هر حالدا بو ایکی بوٌلوٚموٚ بیر آز آچئقلاییب، خوٚصوصییّتلریندن دئمـه‌لـی‌یـک. اوٌزلليکلرده داها چوْخ فریدن دئییشی شیوه‌سینده گؤزه چارپار.

٣-الیف)میش بوٌلوٚموٚ: بو دئییشده نقلی کئچمیش زامان بئله صرف اوْلونور:

گلمیشم، گلمیش‌ای (گلمیش اینگ؟!)، گلمیشدور/ گلیبدور

گلمیشیگ، گلمیش ایز، گلمیشلر/گلیبلر

بو دئییشده «-دور» اکیندن چوْخ ایستیفاده اوْلونور. ایسمی جوٚمله‌لـر سـوْنوندا فارسـجا کیمی «-دور» دئییلیر. مثلن هاوْا سوْیوخدور/ هـاوْا دومـانلی‌دور. فریـدن شـرقینده‌کـی کندلر ۆ چادگان شهری بو دئییشده دانیشئیرلار. فریدن قربینده ده توْخمـاقلیٔ کنـدی بـو بوٌلوٚمه مربوط اوْلار.

٣-ب) ایب بوٌلوٚموٚ: بو دئییشده «-دور» اکیندن اصلن ایستیفاده اوْلونماز، اوْنون یئرینه بیر کسره‌دن (کسره : e) ایستیفاده اوْلونور. هاوْا سوْوْوقیء یا هاوْا دومانلییء ... البته اگر جوٚمله سسلی ایله سوْنا چاتسا داها دا قیسالئر: هاوْا دومانلییۆ. نقلـی کئچمـیش ده بئله صرف اوْلونور: گلیبم، گلیب‌ای (گلیب ائنگ؟!)، گلیبی/گلیب

گلیبیگ، گلیب ائز، گلیبلر

بو دئییشیده دانیشان کندلر فریدن قربینده اوْلاراق تیرکرت، کیـرت، قالاخـاص، قالا خوْجا، قالا بهمـن، دره سـاریٔ، دره سـوخته، دره حـوض، بیلتیجـه، هینـدیکوش، یوخاریٔ ۆ آشاغیٔ نوغان، مؤیرک، چمن سلطان، ۆ ... کندلریندن عیبارتدیر. بو دئییشده گله‌جک زامان علامتیندن ایستیفاده اوْلونماز. اوْنون یئرینـه گئنـیش زامانـدان ایـستیفاده اوْلونور: گله‌جه‌یم ← گللم، گئده‌جکلر ← گئده‌رلر (گئده‌للر)

۳-ج) عۆمومی خۆصوصیّتلر: بو ایکی دئییشلرده بیر سئرا مۆشترک اؤزللیکلر وٛاردئر کی، بیر پاراسئنا آشاغئدا ایشاره ائدیریک:

۳-ج-۱)یئیه‌لیک حال وٛ آدلئق حال: بو ایکی حال فریدن دئییشینده تقریبن بیردیرلر وٛ آدلئق حال فوْرماسئندا گلر. آزاراق یئیه‌لیک حال ایله اوْز اوْزه گلیریک. یئیه‌لیک حال: ائله بو قویئیون سویو (اکثرن بئله دئییرلر). آدلئق حال: ائله بو قویئو سویئو.

۳-ج-۲) آئیرئجئلار: بیلدییئیز کیمی ایکی سس آرد آردا گلنده آئیرماق اوٚچوٚن آذربایجان دئییشینده «ن» آرتئرئلئر. حالبوکی فریدن دئییشینده اوْنون یئرینی «یٛ» آلئر. مثلن: قویئونون ← قویئویئون. همچنین تأثیرلیک حالدا: آتائئ (آتانئ)، کؤرپه‌یی (کؤرپه‌نی)، اوْدونی‌یی (اوْدونونو) وٛ ...

۳-ج-۳) منسوبییّت وٛ حال اکلری بحثینده دوْلاشئقلئقلار: آذربایجان توٚرکجه‌سینده بیر نئچه حالتده منسوبییّت وٛ حال اکلریندن ایستیفاده اوْلاندا بونلار بیر بیر اوٚسته دوٚشوٚب دوْلاشئقلئقلار آرایا گلیر. من رحمتلیک دوْکتور زهتابی «موٚعاصیر آذری دیلی» کیتابئنئ مرجع ائده‌رک صحیفه‌لرین ۱۰۲ سینده گلن جدوٛلی مثل گتیریرم وٛ فریدن دئییشینده اوْنون برابرینی گؤستریرم. (دکتر م.ت.ز. معاصر آذربایجان دیلینین صرفی–نحوی،تهران، انتشارات ارمغان، بی تا. ص ۳۱).

(۳-۱) جدوٛلی

حاللار	شخصلر	ادبی دیل	فریدن دئییشی	ادبی دیل	فریدن دئییشی	موٚلاحیظه‌لر
آدلئق حال	۲ شخص	قارداشئین الی	قارداشئین الی			«ن» خفیف دئییلیر
آدلئق حال	۳ شخص	قارداشئین الی	قارداشئ الی			
یئیه‌لیک حال	۲ شخص	قارداشئئین الی	قارداشئین الی	الینین دئرناغئ	الین دئرناغئ	منجه «اینگ»

						مخففیدیر
ییئه‌لیک حال	۳ شخص	قارداشیئین الی	قارداشیئ الی	الینین دیرناغیئ	الی دیرناغیئ	
یؤنلوک حال	۲ شخص	قارداشیئنا	قارداشیئیا	الینه	الیئه	منجه «اینگغا»دیر
یؤنلوک حال	۳ شخص	قارداشیئنا	قارداشیئنا	الینه	الینه	
تأثیرلیک حال	۲ شخص	قارداشیئنیئ	قارداشیئییئ	الینی	الیئی	منجه «اینگغی»دیر
تأثیرلیک حال	۳ شخص	قارداشیئنیئ	قارداشیئنیئ	الینی	الینی	
یئرلیک حال	۲ شخص	قارداشیئندا	قارداشیئندا	الینده	الینده	الینگده
یئرلیک حال	۳ شخص	قارداشیئندا	قارداشوندا	الینده	الینده	
چیئخیئشلیئق حال	۲ شخص	قارداشیئندان	قارداشیئینان	الیندن	الیینن	اینگدان/دن ایمیش
چیئخیئشلیئق حال	۳ شخص	قارداشیئندان	قارداشوننان	الیندن	الینن	دان/دن ایمیش

(۳-۲) جدوَلی

حاللار	شخصلر	آذربایئجان دئییشی	فریدن دئییشی	آذربایئجان دئییشی	فریدن دئییشی	ایضاحلار
ییئه‌لیک	۲ شخص	باباَئین	باباَیئن			باباَیئنگ

حال		بؤرکۆ	بؤرکی			اصلده !؟
ییٖیه‌لیک حال	مجهول شخص	بابائین بؤرکۆ	بابا بؤرکی			
تأثیرلیک حال	۲ شخص	آتانئ گؤردۆم	آتائین گؤردۆم	اوْغرونو	اوْغری‌یٖین	آتائینگ اصلده؟!
تأثیرلیک حال	مجهول شخص	آتانئ گؤردۆم	آتائ (آتائیٔ)	اوْغرونو	اوْغری (اوغری‌یٖی)	

۳-ج-۴) داوْاملیٔ کئچمیش زامان تصریفی: بو زامانیٔ ایکی جوٚره تصریف ائدرلر کی، بیری نیسبتن یاخئین کئچمیشده بیر ایشین داوْام ائتدییٖنی بیلدیریر وْ اوْ بیری همن ایشین اوزاق کئچمیشده داوْامئنیٔ گؤستریر.

(۳-۳) جدوْلی

یاخئین داوْاملیٔ کئچمیش

	تصدیق	تصدیق	اینکار	اینکار
	آذربایجان دئییشی	فریدن دئییشی	آذربایجان دئییشی	فریدن دئییشی
من	گؤروٚردوٚم	گؤری ایدیم	گؤرمه‌یٖیردیم	گؤرمی‌ایدیم
سن	گؤروٚردوٚن	گؤری‌ایدین	گؤرمه‌یٖیردین	گؤرمی‌ایدین
اوْ	گؤروٚردوٚ	گؤری‌ایدی	گؤرمه‌یٖیردی	گؤرمی‌ایدی
بیز	گؤروٚردوٚک	گؤری‌ایدیگ	گؤرمه‌یٖیردیک	گؤرمی‌ایدیک
سیز	گؤروٚردوٚنوٚز	گؤری‌ایدیز	گؤرمه‌یٖیردینیز	گؤرمه‌ایدیز
اوْنلار	گؤروٚردوٚلر	گؤری‌ایدیلر	گؤرمه‌یٖیردیلر	گؤرمی‌ایدیلر

اوزاق داوْاملیٔ کئچمیش

	تصدیق	تصدیق	اینکار	اینکار

	آذربایجان دئییشی	فریدن دئییشی	آذربایجان دئییشی	فریدن دئییشی
من	گؤرۆردۆم	گؤرۆردۆم	گؤرمزدیم	گؤرمزدیم
سن	گؤرۆردۆن	گؤرۆردین	گؤرمزدین	گؤرمزدین
اوْ	گؤرۆردۆ	گؤرۆردی	گؤرمزدی	گؤرمزدی
بیز	گؤرۆردۆک	گؤرۆردیگ	گؤرمزدیک	گؤرمزدیک
سیز	گؤرۆردۆنۆز	گؤرۆردیز	گؤرمزدینیز	گؤرمزدیز
اوْنلار	گؤرۆردۆلر	گؤرۆردۆلر	گؤرمزدیلر	گؤرمزدیلر

۳-ج-۵) ایندیکی زامان تصریفی: بو زامان تصریفینده ده فریدن دئییشی ایله آذربایجان دئییشی فرقلی‌دیرلر.

(۳-۴)جدوْلی

	تصدیق	اینکار	تصدیق	اینکار
	ادبی دیل	فریدن دئییشی	ادبی دیل	فریدن دئییشی
من	گؤرۆرەم	گؤریئم	گؤرمه‌ییرم	گؤرمی‌ئم
سن	گؤرۆرسن	گؤری‌یه‌ئن	گؤرمه‌ییرسن	گؤرمی‌یه‌ئن
اوْ	گؤرۆر	گؤری/گؤری‌یه	گؤرمه‌ییر/گؤرمۆر	گؤرمی/گؤرمی‌یه
بیز	گؤرۆرۆک	گؤری‌یگ	گؤرمه‌ییریک	گؤرمی‌یگ
سیز	گؤرۆرسۆنۆز	گؤری‌یه‌ئز	گؤرمه‌ییرسینیز	گؤرمی‌یه‌ئز
اوْنلار	گؤرۆرلر	گؤری‌لر	گؤرمه‌ییرلر	گؤرمی‌لر

۳-ج-۶) قئیری قطعی گله‌جک زامان تصریفی(گئنیش زامان): بو زامان تصریفی وْ آیرئ ایشاره ائتمه‌دیییمیز زامانلارئن تصریفی آذربایجان ادبی دئییشی ایله تقریبن عئیئنیدیر.

(۳-۵)جدوْلی

	تصدیق	تصدیق	تصدیق	تصدیق
	ادبی دیل	ادبی دیل	فریدن دئییشی	فریدن دئییشی
من	قوْوارام	یاندئرارام	قوْوارام	یاندورارام
سن	قوْوارسان	یاندئرارسان	قوْوارایْ	یاندوروراىْ
اوْ	قوْوار	یاندئرار	قوْوار	یاندورور
بیز	قوْوارئق	یاندئرارئق	قوْواراگ	یاندورراگ
سیز	قوْوارسئئیز	یاندئرارسئئیز	قوْوارایْز	یاندوررایْز
اوْنلار	قوْوارلار	یاندئرارلار	قوْوارلار	یاندوروللار

	اینکار	اینکار	اینکار	اینکار
	ادبی دیل	ادبی دیل	فریدن دئییشی	فریدن دئییشی
من	قوْومارام	یاندئرمارام	قوْومام	یاندورمام
سن	قوْومازسان	یاندئرمازسان	قوْومایْ	یاندورمایْ
اوْ	قوْوماز	یاندئرماز	قوْوماز	یاندورماز
بیز	قوْومارئق	یاندئرمارئق	قوْوماگ	یاندورماگ
سیز	قوْومازسئئیز	یاندئرمازسئئیز	قوْومایْز	یاندورمایْز
اوْنلار	قوْومازلار	یاندئرمازلار	قوْومازلار	یاندورمازلار

۳-ج-۷) فئعللرده «ها» اداتیٔ: بو اداتدان فریدن دئییشینده چوْخ ایستیفاده اوْلونور. مثلن: (گلدیم← گلدیم ها← گلدیما؛ گئچمیشدیما، گـلا،) کی، بونلارئن فرقلری واردئر. ایندیکی، امر وْ گله‌جک زامانا ایضافه اوْلاندا فئعلین ایجرا اوْلماغئنا تأکید ائدیر. آنجاق آیرئ زامانلاردا شرط یا آرزونو گؤستریر: گئچمیشدیما! (حاییف اوْلمادیٔ گئچم- بیر شئیْ اوْلماسایدیٔ کئچمیشدیم). منجه بو اک تۆرکلرین گئنیش بیر حالدا باشقالاشمالارئنا گؤره فارسجایا دا گئتمیشدیر: رفته بودما، رد شده بودما.

۳-ج-۸) بیر پارا سؤزلرده «گ» سسی: فریدن دئییشینده بیر پارا «گ»لر بو گۆن آذربایجان شیوه‌سینده یومشالیب «یٓ» اوٚلموش وٚ یا آرادان گئتمیش:

فریدن دئییشی	ایگنه	چه‌ین	دگیل	دگر	اگر	اگیل	گادوم	گؤگ	چیگ	گنه
آذربایجان دئییشی	اینه	چیگین	دئییل	ده‌یر	ایه‌ر	اییل	آددئیم	گؤیٓ	چییٓ	یئنه

البتّه بیرینجی هئجادان اوٚنانا گلن «گ» سسی فریدن دئییشینده ده بیر آز خفیف دئییلیر.

۳-ج-۹) «هر» باره‌سینده: بو دئییشده بیر پارا یئرلرده «هر»دن ایستیفاده اوٚلونوب کی، آذربایجان ادبی دئییشینده چوٚخ آز ایستیفاده اوٚلونور:

بیز گوٚنده باغا گئدردیگ. (هر گوٚن)

جاهاللار ایلده بایراملار گئجه‌سی توٚیا گئدردیلر. (هر ایل)

حسن گئجه‌ده اولدوز گؤرمک اوٚچوٚن داما چیخیر. (هر گئجه)

هر کیم گلدی خوٚش گلیب. (کیمسه)

هر شهره چاتدئین یوٚلداش تاپ. (هانسیٔ)

هر یئرده سو وٚار آبادانلیگ وٚار. (هارادا یئرده)

بالوقی هر زامان سودان توتایٓ تازه‌دیر. (نه زامان)

۳-ج-۱۰) فارسجا گرامری اثری: فریدن خلقی بیر سئری جوٚمله‌لرینی ائحتیمالن فارسجائین گرامری ایله ادا ائدیرلر:

منیم دیلیم ادبییّات وٚاریٔ (ادبییّاتیٔ وٚار)

سن سوٚاد وٚارینگ؟ (سنین سوٚادین وٚاردیر) «گ» خفیفدیر وٚ اصلن شایٔد ادا اوٚلونمایا.

بیزیم خلقیمیز دیللرینه توٚجوٚه یوٚخلاریٔ. (توٚجّوٚه‌لری یوٚخدور)

۳-ج-۱۱) دوٚنوٚشلوٚ ضمیر: فریدن دئییشینده بو ضمیر «اؤز» وٚ «بیله»دن عیبارتدیر.

اؤزوٚمکی / اؤزینکی / اؤزوٚکی

بیله‌مه / بیله‌یه / بیله‌سینه

(البتّه بولار جوٚملەنین نحوٚینده اؤزل یئرلری وٛاردیٛر)

۳-ج-۱۲) اؤزل اکلر: فریدن شیوەسینده بیر سئیرا اکلردن، آیرئ دئییشلردن آرتیٛق یارارلانئلیر. بیر سئیرا اؤزل اکلری ده وٛاردئر. بیز بورادا بیر نئچەسینه ایشاره ائدیریک:

الیف) آل چئشیدلی اکلری: کیفگال (کیفگەلی شئیٛ)، شاققال (بوینوزلو حئیوٛان)، گشتال (گزەگن آدام)، آشمال (سؤز گزدیرن آدام)، داککال (هئیکللی وٛ بؤیوٚک جیسمیلی شئیٛ)، هئچل (یوٚخلوق، یوٚخلوغا مربوط اوٛلان)، روٚتتال (چئلپاق، چئپلاق آدام)، چیگال (چیگ‌لیگه منسوباوٛلان آدام، دریسی چوٛخ آغ آدام).

ب)-نک اکی: بو اک بیر سئیرا آدلارا قوٛوٛشاراق ابزار آدئ یا دا کی، حئیوٛان آدئ دوٚزلدەر. پیرپیرنک ← پیرپیننک (پروانه)، جیرجیرنک ← جیرجیننک (جیرجیرک)، آلا جیرجیننک (قارقادان کیچیک بیر قوش آدئدئر)، بوبونک (هدهد)، شورشورونک (سو شلالەسینی‌نین یاراتدئغئ تصویر)، قیرقیرنک ← قیرقیننک (فئرلانان زاد)، وٛ ...

ج) – اوٛوٛ اکی: بو اکدن دوٚزلمیش بو سؤزلره ایشاره اوٛلا بیلر: چینوٛوٛ (چیموٛوٛ): چیممکده قئچلارئن حرکتی، قیروٛوٛ: بوزلانمئش ژالەلر، بنوٛوٛ: بیر جوٚر آغاج، قشوٛوٛ، یوٛوٛ: فارسجادا یوغ، توٛوٛ: فارسجادا تاب، سیموٛوٛ: سیماب (بزکلی یوٚزه طنزله دئییرلر: سیبری سیموٛوٛلی)، چوٛوٛ: شایعه، الوٛوٛ: شوٚعله، وٛ ...

ایضاحلار

۱)پیترو دلاواله سفرنامەسینده بئله گلمیشدیر، ایصفاهان اطرافیندا، اوٚچ یئنی محلّه (تبریز نو، گبرلر، جولفا) دوٚزلمیشدیر. بونلارئن بیریسی آدئ یئنی تبریز (تبریزنو)دور کی، ایصفاهانا کؤچموٚش تبریزلیلر بورائین اوٛتورانلارئدیرلار.آمما شاه ایستەییر کی، بوندان سوٛنرا بو محلّه اوٛنون آدئنا عباس آوٛا (عباس آباد) آدلانسئن. (ص ۳۵) جالیبدیر قئید اوٛلونا کی، ایصفاهان دئییشینده «ج» سسی آذربایجانلئلار کیمی ادا ائدەرلر.

۲)منجه بو اوٚچ ائلین (توٚرک، گوٚرجی، ائرمنی) فریدنه کؤچوٚروٚلمەسی هامئسئ سیاسی-نیظامی مسلەلرله باغلئدئر. پیتر دلاواله یازئر: بوٚتوٚنلوٚکله شاه سئئر یؤرەسینده

اوْتورانلارئ ایمکان قدەر بوشالتمئش اوْرالاردا اوْتورانلارئ مرکزە یْوْللامئش اوْنلارئـن مملکتده قالماقلارئینا گؤره مرکزده یْئر وئرمیشدی. (ص۳۶) یْئنـه بیـر آیْـرئ یْئـرده بیـر ائرمنی دیلیندن یْازئر: فرح آوْادا (مازندران) قئرخ مـین ائـوْلی ائرمنـی، اوْن ایکـی مـین ائوْلی گؤرجی، یْئددی مـین ائـوْلی یْهـودی وْ ایئیرمـی مـین ائوْلیئـه یْـاخئن شـیروْانلئ مۆسلمان یْاشـایْئرلار. (ص ۴۴۳) یْئنـه دئیْـر: مازنـدران اینـدیکی خلقـی ایـران آیْـرئ بؤلگەلری خلقیندن عیبارتدیر کی، اوْنلارئین یْوردلارئ دۆشمنلر ایشغالئندا ایمیش وْ یْـا بیر سئرا دلیللره گؤره داغئلمئش. نئجـه کـی، عوْثمـانلئ تـۆرکلری یْائئنـداکئ مـسیحی ائرمنیلر اوْنلارئـن (عوْثمـانلئلارئین) یْۆرۆشـۆ آلتئنـدا ایمیـشلر وْ یْـا شـیروْان ایْـالتینین آذربایْجانلئ مۆسلمانلارئئین دا وْضعلری ائرمنیلر کیمی ایمیش. (ص۱۷۰)

۳) بو فارسلار دا اصلینده لوْردورلار کی، قاجار دؤوْرۆنده بختییْاری خـانلارئ اوْنلارئ فریدنده یْئرلشدیرمیشلر وْ گئتدیکجه دیللری فارسـجایْا چئوْریلمیـشدیر کـی، البتّه لوْرجادان ایزلر اوْنلارئین دیللرینده وْاردئـر. هنـری راولینـسون (۱۸۹۵ – ۱۸۱۰ م) اوْز سفرنامەسینده محمد تقی خان بختییْاریدن دائیشاندا بونا ایـشاره ائـدیر: اوْ (محمـد تقی‌خان) بختییْاری ائللری وْ تایْفالارئ ایسکان تاپمالارئ اۆچۆن چوْخ چالئـشمئش وْ بو یْوْلدا بیر آز دا توْفیق تاپمئشدئر. فریدنده چوْخ گئنـیش یْئرلـری سـاتئن آلمـئش وْ چوْخلو کندلر دومزلتمیشدیر. (ص ۱۰۵ سفرنامه هنری راولینسون)

۴)فریدونشهر آدئئین اوْرتایْا چئخماسئ دا جالیب بیر مؤوْضودور کی، افسانەیْه چاتئرا! بو منطقەنین اسکی دؤوْرلرده ده آدئ «پاریتـاکن» اوْلمـوش. فریدونـشهر اسـکی آدئ «آخوره»نی بو گۆنکی ائرمنیستانئین ایروْان یْاخئئیندا «آخـوری» آدلـئ بیـر کیچیـک شهر ایله مۆقایْیسه ائتمک اوْلار.

۵)فریدنده لوْرلارا کۆرد دئییْزلر. بـو دا اوْنلارئـن آذربایْجـانلئ اوْلماقلارئینـا بیـر دلیلدیر. تاریخچیلر دئدییْنه گؤره زاگـرس بؤلگـەسـینده «لـوْر» سـؤزۆ قیـدمتی کـۆرد سؤزۆنه چاتماز، قدیمده بو منطقەنین خلقی کۆرد آدئ ایله تانئئیرمئشلار.

ایندی منیم نظریم دئیـشیبدیر. اصـلینده فریـدن تـۆرکلرینین بعضیـسی بـورالئ او.لمائئدئرلار (همن فریدنلی) ائله بو کۆرد سؤزۆنه دایْاناراق.

☼ ظل السلطان اؤز کیتابیندا قاشقائیلارئین فارس ائیالتینه گلمه‌لـرینین تـاریخینی معلوم ائتمیشدیر (ایکی حدس ایله البتّه اؤز ظنینجه).